

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 012 Дошкільна освіта
на тему:

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ ЗАСОБАМИ ІГОР**

Виконала:
студентка VI курсу, 22-М
групи
Спеціальності 012
«Дошкільна освіта»
Оніщенко Тетяна Анатоліївна

Науковий керівник:
к. пед. н., доцент
Михайленко Олена Вікторівна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду «___» _____ 20__ року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти* протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

Ірина ТУРЧИНА

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	10
1.1 . Проблема підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в НУШ	10
1.2. Сутність та особливості соціалізації старших дошкільників.....	13
1.3. Основні напрями роботи з розвитку соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі	22
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2.	
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	30
2.1. Стан проблеми соціальної готовності дитини до шкільного навчання у ЗДО.....	30
2.2 Педагогічні умови використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників	38
2.3. Система оптимізації педагогічних умов використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників	47
2.4. Перевірка й аналіз результатів педагогічного експерименту	55
Висновки до розділу 2	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗДО – заклад дошкільної освіти

НУШ – Нова українська школа

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі становлення української державності, розбудови громадянського суспільства, інтеграції України у світову та європейську спільноту спонукають до орієнтації на Особистість, її духовну культуру. Сучасні державні документи такі, як Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI ст., Закон «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти передбачають пріоритетність соціально розвиненої особистості, яка спроможна самовизначитись та самореалізуватись.

В межах розвитку дошкільної освіти, актуальною постає проблема соціального розвитку дитини, виховання такої всебічно розвиненої особистості, яка була б повністю підготовлена до життя у суспільстві, а саме: життєздатна, самостійна, комунікабельна, творча, ініціативна. Тому перед педагогами ЗДО постає потреба переосмислення й перегляду традиційних засобів, форм та методів щодо соціалізації дітей; пошук нових підходів до розв'язання проблеми введення дитини у навколишнє соціальне середовище, яку, безперечно, необхідно починати саме з дошкільного віку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні визначаються обов'язкові компетентності, які необхідні для повноцінного функціонування дітей у соціальному середовищі; елементарні знання, уявлення, практичні уміння й навички, які забезпечують адаптацію дітей до життя, їх спроможність орієнтуватися в соціальному оточенні, відповідно реагувати на події, явища, однолітків та інших людей [3].

В умовах сьогодення пріоритетним питанням є соціалізація особистості відповідно до загальнолюдських цінностей та правил поведінки у суспільстві; досягнення відповідної форми соціальної активності та компетентності, що дає дітям змогу бути активними перетворювачами власного життя та навколишнього середовища, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації особистості розглядалася з точки зору філософської, соціологічної, психологічної, культурологічної та педагогічної наук. Серед зарубіжних науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження проблеми соціалізації, варто відмітити Д. Бернала, Е. Баллачей, А. Грін, Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, Р. Крачфілда, Д. Креч, Х. Маджумдар, Дж. Міда, В. Огберн, Т. Парсонса, П. Уорслі, З. Фрейда та ін. Історико-педагогічні аспекти соціалізації розглядали С. Русова, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська тощо. Дослідження таких учених, як Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Кононко, О. Леонтьєва, В. Мухіної розкривають соціально-психологічні (з урахуванням вікових особливостей) питання соціалізації особистості.

Проблеми дитинства та особливості дитячої субкультури присвячені праці таких українських дослідників, як Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Зверева, О. Караман, Т. Кочубей, Т. Поніманська.

Варті уваги дослідження Ю. Богінської, О. Вишневської, С. Курінної, І. Печенко, С. Савченко, які розглядають проблеми соціалізації дітей та молоді.

Загальновідомим є факт, що саме у дошкільному віці діти опановують важливі суспільні норми і правила поведінки, налагоджують стосунки з однолітками та дорослими. Велику роль у цьому процесі відіграє гра, що є провідним видом діяльності серед дошкільників. Таким чином, з наукової точки зору, цікавими й актуальними є вивчення питань щодо ігор та ігрової діяльності старших дошкільників як засобу попередження та подолання негативних рис поведінки. Вплив ігор на старших дошкільників розглядали у своїх дослідженнях А. Бурова, А. Усова, Л. Артемова, М. Шуть, О. Шевцова, І. Карабаєва, Т. Піроженко.

Проте відсутність достатньо повного вивчення процесу соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор, спонукала до об'єктивної необхідності вивчення зазначеної проблеми та зумовила вибір теми дослідження: **«Формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор».**

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання ігор як засобу формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови використання ігор як засобу формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати проблему підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в НУШ у психолого-педагогічній літературі;
2. Схарактеризувати сутність та особливості процесу соціалізації старших дошкільників;
3. Визначити основні напрями роботи з розвитку соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі;
4. Визначити та проаналізувати критерії, показники та рівні соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі;
5. Розробити систему педагогічних умов використання ігор як засобу формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі;
6. Здійснити експериментальну перевірку ефективності запропонованої системи педагогічних умов використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників.

Для реалізації мети та завдань дослідження застосовувалися такі **методи наукового дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз й узагальнення психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження; теоретичне осмислення й узагальнення педагогічного досвіду вихователів для з'ясування стану досліджуваної проблеми у практиці ЗДО; аналіз нормативних документів у розрізі проблеми дослідження;
- *емпіричні*: цілеспрямовані спостереження за освітнім процесом й аналіз занять у старшій групі ЗДО; анкетування й бесіди з вихователями старшої групи; аналіз контрольних зрізових завдань з метою діагностування рівнів соціалізації

старших дошкільників; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); кількісний і якісний аналіз здобутих даних для перевірки ефективності запропонованої системи педагогічних умов використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників;

- *методи математичної статистики* й обробки результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні системи педагогічних умов використання ігор у процесі формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що надано практичні рекомендації щодо педагогічних умов використання ігор у процесі формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі. Результати дослідження можуть бути використані в освітній діяльності дошкільної ланки освіти.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилася на базі ЗДО №36 у старшій групі «Дивограй» м. Чернігова. Було задіяно 24 дитини старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати наукового дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: XIII International Scientific and Practical Conference “Information Activity as a Component of Science Development”, Edmonton, Canada (April 04 – 07, 2023).

Публікації. За результатами участі у конференції вийшла друком наступна наукова *публікації* (у вигляді тез): Михайленко О.В., Оніщенко Т.А. Готовність старших дошкільників до НУШ. *Information Activity as a Component of Science Development* : Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference. Edmonton, Canada, 2023. С. 324-326.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних

джерел, що складає 71 найменування, з них 6 – іноземною мовою, та додатки. Загальний обсяг магістерської роботи становить 91 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

1.1. Основні напрямки підготовки дитини до навчання в НУШ

Сучасний етап реформування освіти в Україні, зокрема початкової передбачає упровадження пріоритетних методик особистісного і компетентнісного орієнтованого навчання й виховання, всебічного розвитку особистості дитини, її творчих здібностей відповідно до нормативних документів – Концепція «Нова українська школа» (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018), типові освітні програми (2018, 2019). Тому функціональна готовність дитини до шкільного навчання є важливою проблемою педагогічної науки.

Проблеми підготовки старших дошкільників до навчання у школі розглядали такі науковці, як А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленка, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Лавренєва, Л. Пироженко, З. Плохій, К. Прищепа, Г. Суворова, А. Середницька та ін. Наступність в навчанні і вихованні дітей старшого дошкільного віку досліджували: Л. Артемова, В. Кузь, Г. Люблянська, О. Проскура, О. Савченко, Д. Струннікова; діагностикою готовності до шкільного навчання займалися – О. Венгер, Ю. Гільбух, В. Дубровіна та ін.

З психологічної точки зору науковці вважають, що готовність дитини до НУШ має відбуватися за такими основними напрямками, як: фізіологічний розвиток, інтелектуальні вміння та навички, розвиток навичок взаємодії в соціумі, розвиток емоційно-вольової сфери, формування та розвиток мотивації.

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція) зазначено, що висновок про готовність дитини до школи потрібно робити на основі таких компонентів готовності: психофізіологічний, інтелектуальний, особистісний [52, с. 384].

Психофізіологічна готовність до навчання у школі передбачає, перш за все, відповідний фізичний розвиток (структура і функції мозку, розвиток

гальмівних реакцій, нервові процеси, кістко-м'язовий апарат, зір, слух, загальний стан здоров'я).

Слід зазначити, що важливу роль у підготовці дітей до школи відіграє **інтелектуальна готовність**, яка оцінюється за такими напрямками: сенсорний розвиток, мислення та мовлення.

Так, *сенсорний розвиток* передбачає розвиток всіх органів чуттів. Діти старшого дошкільного віку мають володіти основними сенсорними еталонами такими як: колір, форма, розмір, фактура; уміти виділяти у предметів основні частини та знаходити розпізнавальні ознаки.

Мислення. Діти старшого дошкільного віку оживлюють предмети та пов'язують їх один з одним. У них все живе, рухається та діє. Варто підкреслити, що старші дошкільники тільки починають відділяти причини від наслідків, бачити себе збоку, спиратися на реальний стан речей. Для успішного навчання у НУШ, у дітей повинен бути розвинений кругозір, вони вже повинні мати елементарні уявлення про навколишній світ та самих себе. Крім того, старші дошкільники повинні виокремлювати суттєві і не суттєві ознаки предметів, явищ, людей та знати родо-видові відношення між ними.

Велика увага приділяється і *мовленню* дітей старшого дошкільного віку, оскільки особливим критерієм готовності дитини до школи є мовленнєва готовність. Старші дошкільники повинні вміти правильно вимовляти всі звуки рідної мови, будувати різні типи речень, володіти достатнім словником, вміти самостійно складати оповідання з декількох речень, читати напам'ять декілька віршів, використовувати мовлення як засіб спілкування як з дорослими, так і з однолітками [10, с. 32-34].

Поряд з психофізіологічною і інтелектуальною готовністю старших дошкільників, велике значення має і **особистісна готовність** дітей до навчання у НУШ, яка передбачає мотиваційний, емоційний, вольовий та соціальний компоненти. Вважаємо за доцільне розглянути ці компоненти більш детально.

Завдяки *мотиваційному компоненту* у старших дошкільників з'являється бажання піти до школи, діти усвідомлюють свою нову соціальну роль школяра,

яка передбачає відповідального ставлення до нових обов'язків. Велику роль відіграють і моральні мотиви поведінки і діяльності, а саме: бажання зробити щось приємне, принести користь людям, підтримати бажані взаємини як з дорослими, так і з однолітками. Завдяки пізнавальному мотиву та мотиву досягнення успіхів, старші дошкільники виявляють високу допитливість, відбувається формування пізнавального інтересу до різних видів діяльності, бажання досягти успіху, елементарної самооцінки, хоча ще зберігається схильність до перебільшення своїх успіхів.

Емоційний компонент також є дуже важливим компонентом для старших дошкільників, оскільки вони схильні до сильних переживань. Крім того, почуття і настрої дітей цього віку досить швидко змінюються; вони сприйнятливі до зовнішніх впливів та свого фізичного й душевного стану, про який вони можуть розповісти або передати в образотворчій діяльності. Особливого значення набувають почуття, які пов'язані з навчанням. Завдяки подальшого розвитку моральних почуттів, у старших дошкільників формуються почуття відповідальності, обов'язку, гідності, людяності, справедливості. Варто підкреслити, що показником гарного самопочуття дітей є відчуття емоційного благополуччя, рівноваги, комфорту, захищеності.

Вагоме значення для старших дошкільників має *вольовий компонент*, оскільки процеси збудження ще переважають над процесами гальмування. Здатність до самоконтролю лише починає формуватися. Слід зазначити, що завдяки гарній орієнтації дітей в поняттях «треба», «можна», «не можна» та завдяки розвитку пізнавальних інтересів (пам'яті та уваги) старші дошкільники спроможні самостійно визначити мету та використати способи дій, які їй відомі. Діти цього віку можуть займатися однією справою вже довше (приблизно півгодини), але їм все ще складно зосередитися одночасно на двох або декількох вимогах, а також переключитися на інше завдання. Для гарного навчання в школі у старших дошкільників мають формуватися вкрай необхідні якості, такі як: самостійність, наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість та організованість.

Соціальний компонент. Старші дошкільники зазвичай відкриті для спілкування, в них є друзі; вони знають основні соціальні правила і моральні норми. Під час спілкування з однолітками діти можуть одночасно виконувати декілька ролей, а саме: бути партнерами по грі, бути виконавцями правил, бути дослідником, тобто порівнювати себе з іншими дітьми, бути творцем (придумувати сюжети, розподіляти ролі тощо). Варто зазначити, що діти цього віку вже повинні вміти узгоджувати свої інтереси з груповими, працювати у команді, поступатися, розв'язувати конфлікти мирним способом, діяти по совісті [52, с. 384-387; 10, с. 32-34.; 34, с. 2-5].

Отже, готовність старших дошкільників до НУШ є актуальною проблемою в сучасному суспільстві. Вона передбачає гармонійний розвиток дітей, на основі врахування їх індивідуальних особливостей [15; 38, с. 68-78]. Готовність дітей до школи визначається на основі таких компонентів готовності: психофізіологічний, інтелектуальний, особистісний. Відповідний розвиток цих компонентів забезпечує гарний результат процесу навчання.

1.2. Сутність та особливості соціалізації старших дошкільників

Однією із найважливіших та найскладніших проблем виховного процесу дітей дошкільного віку є їх соціалізація. Процес соціалізації відбувається відповідно до загальнолюдських цінностей, правил поведінки у суспільстві.

Вважаємо за доцільне визначити та схарактеризувати ключове поняття дослідження – «соціалізація».

Слід зазначити, що поняття «соціалізація» має більш ніж сторічну історію і на сучасному етапі є дуже поширеним. Ще у 1956 році термін «соціалізація» був внесений до реєстру соціологічної асоціації США, і вже наприкінці 60-х років проблема соціалізації набула статусу міждисциплінарної проблеми, що спричинило підсилення уваги до неї фахівців різних наук – педагогів, соціологів, психологів і філософів. Поняття «соціалізація» науковці тлумачать досить розширено через його багатогранність. Ще учений Д. Бернал зазначав, що дати лаконічне визначення поняттю «соціалізація» неможливо, оскільки воно має

дуже багато сторін, видів та форм. Труднощі щодо визначення цього поняття існують також через зміни в історії розвитку соціалізації, які збігаються з історією людства. Так, В. Москаленко стверджує, що наукові визначення обумовлені рівнем розробки теорії, оскільки вони змінюються та уточнюються відповідно до розвитку теорії. Таким чином, через складні соціальні, соціально-психологічні, психологічні та інші механізми існують різні визначення поняття «соціалізація» [40, с. 59-62.].

Український видатний педагог В. Сухомлинський був одним з перших вітчизняних науковців наголошував на проблемі соціалізації дітей старшого дошкільного віку як передумову виховання. Ще у радянські часи, коли проблема соціалізації особистості була «закритою» галуззю радянської педагогічної науки, В. Сухомлинський писав: «Суспільна сутність людини виявляється у її відношеннях, зв'язках, взаємовідносинах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи в різноманітні стосунки з людьми, стосунки, що задовольняють її матеріальні і духовні потреби, дитина включається в суспільство, стає його членом. Цей процес приєднання особистості до суспільства і, отже, процес формування особистості, вчені називають соціалізацією» [65]. Науковець стверджував, що соціалізація це «процес прилучення особистості до суспільства», що «є однією з найважливіших передумов формування ... виховної сили колективу» [61].

Учені Д. Креч, Р.С. Крачфілд, Е.Л. Баллачей розглядають соціалізацію як визнання з боку особистості норм, переконань, цінностей, що характерні для групи людей, серед яких особистість перебуває [13].

У свою чергу науковець Т. Парсонс наголошує, що соціалізація є динамічним процесом, який пов'язаний зі структурною організацією суспільства, де основний її механізм – акліматизація, тобто не допустити конфліктів між особистістю й суспільством [42; 67].

У Великій українській енциклопедії зазначено, що соціалізація походить від лат. «socialis» – громадський і означає процес входження індивіда у

суспільство; містить засвоєння системи знань, норм, правил поведінки, цінностей та переконань [56].

Зарубіжні науковці трактують соціалізацію як процес, за допомогою якого індивід вчиться відповідати нормам суспільства (В. Ф. Огберн); процес спільної роботи, розвитку групової відповідальності або керування потребами добробуту інших (Є. С. Богардус) [66]; процес передачі культури, за допомогою якого люди вивчають правила та практики соціальних груп (Пітер Уорслі) [70]; процес перетворення початкової природи на природу людини, індивіда на особистість (Х. Т. Маджумдар) [71]; процес, за допомогою якого дитина набуває культурного змісту разом із самосвідомістю та особистістю (А.В. Грін); процес засвоєння людиною норми свого суспільства, завдяки чому виникає чітке «я», унікальне для цього індивіда (Хортон і Хант).

Дослідник Лундберг наголошує, що соціалізація особистості складається зі складних процесів взаємодії, завдяки яким вона засвоює звички, переконання, навички та стандарти судження, які необхідні для його ефективної участі в соціальних групах і спільнотах [68; 69].

Вітчизняна дослідниця І.П. Рогальська стверджує, що сутнісні філософсько-психологічного твердження, у яких узагальнюються різні погляди на індивіда, є визначальними, до яких звертається сучасна педагогічна наука з метою визначення бачення соціалізації, з педагогічної точки зору, як суспільного процесу, розуміння цього процесу та його інтерпретація [54].

Учена зазначає, що соціальний розвиток особистості є як результат, так і засіб, одним з основних аспектів соціалізації, що визначається у філософії «як процес операційного опанування набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції; як процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей і норм, що відбиваються в означених програмах, процес засвоєння та активного відтворення людиною соціального досвіду, включення індивіда в соціальні стосунки; розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людини до соціального життя» [53].

У свою чергу Т. Поніманська стверджує, що соціалізацію процесом засвоєння й активного відтворення соціального досвіду, процесом набуття навичками практичної й теоретичної діяльності. Науковець наголошує, що соціалізація дітей відбувається саме під впливом процесів спілкування, виховання в освітніх закладах, а також під впливом таких чинників, як сім'я та вулиця [48, с. 87].

Таким чином, визначення поняття «соціалізація» науковою спільнотою дає підстави розглядати його як двобічний процес взаємодії особи й соціального середовища, а саме: застосування цього процесу завдяки системі суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення стосунків, у ході яких відбувається формування неповторної особистості.

Отже, ми можемо констатувати, що соціалізація це процес, за допомогою якого люди несвідомо та свідомо отримують теоретичні та практичні знання й навички поведінки у суспільстві, вчаться відчувати та думати разом, але не обов'язково однаково, заради добробуту людей за межами свого власного, і при цьому відчують внутрішні зміни, що включають більший ступінь соціального самоконтролю, соціальної відповідальності та особистого збагачення.

Тому, соціалізація є однією з найважливіших частин розвитку дітей старшого дошкільного віку. Соціальна взаємодія спонукає до важливої віхи розвитку «відчуття себе», яка впливає на сприйняття світу.

Розкриваючи змістове наповнення поняття «соціалізація», видатний педагог ХХ століття В. О. Сухомлинський окреслював «сходишки соціалізації», що допомагають у формуванні й становленні особистості:

– першу сходишку В. О. Сухомлинський вбачав у формуванні поваги до іншої людини, до її особистості та особливостей. Учений стверджував, що повага до людини, це моральна серцевина людської культури. Засвоюючи соціальний досвід старшого покоління та налагоджуючи соціальні зв'язки з однолітками, дитина прагне до того, щоб його моральна серцевина була завжди здоровою, чистою та сильною;

– другу сходинку великий педагог розглядав як сприяння загальнолюдським і національним цілям завдяки взаєморозумінню та згоди (підтримання дружніх стосунків, надання допомоги, якщо це необхідно, вивчення та засвоєння загальнолюдських соціальних цінностей, які є основою моральних стосунків між людьми різних національностей);

– третя сходинка передбачає об'єднання соціального досвіду та соціальних зв'язків української особистості з соціальним досвідом усіх націй світу для досягнення загальнонаціонального покликання (взаємопідтримка, взаємне духовне збагачення, враховуючи при цьому як національні, так і загальнолюдські інтереси, особливості культури, віросповідання тощо) [62, с. 448-450].

Для позитивного процесу соціалізації дитини величезне значення має те, що від реакції людей на бажання дитини залежить ставлення дитини передусім до батька й матері, а згодом до чужих людей. В. О. Сухомлинський вважав, що неправильне виховання засобами соціалізації веде до небезпеки, яку великий педагог назвав «викривленням бажань». Ця загроза передбачає невміння дитини розрізняти бажання та потреби. Така звичка сприяє притупленню чутливості до інтелектуального та емоційного світу інших людей. Суть справжнього мистецтва виховання полягає в тому, щоб завдяки соціальному досвіду людей, дитина навчилася бачити не тільки прекрасне, а також вміла переживати смуток, тривогу, занепокоєння серця від сліз і горя інших людей. Якщо батькам вдалося досягти того, що їхня дитина вперше пережила страждання своєї душі, відчувши серцем горе інших людей, то вона правильно рухається стежкою соціалізації [65].

Варто наголосити, що соціальна готовність дітей до школи передбачає здатність дітей жити, діяти й розвиватися в соціальному середовищі, а саме: мати відповідні навички комунікації, соціальну компетентність, що передбачає ціннісне ставлення як до себе, так і до інших людей, здатність налагоджувати взаємостосунки з однолітками та дорослими, вміння ефективно освоюватися в певних умовах та правильно поводити себе в різних ситуаціях, дотримуватись

правил поведінки, проявляти комунікативну активність, вміння боронити власну думку, приймати рішення.

З педагогічної точки зору, соціалізація дітей дошкільного віку означає безперервний процес засвоєння очікуваної поведінки, цінностей, норм і соціальних навичок індивідів, які займають певні ролі в суспільстві.

Належне налагодження взаємин з педагогом та однолітками є необхідним показником соціальної готовності дітей до школи.

Соціальна готовність до навчання у НУШ також передбачає готовність дітей до нових форм спілкування, нове ставлення до навколишнього середовища і самого себе.

Наприкінці дошкільного віку у дітей переважає позаситуативно-особистісна форма спілкування, тобто вони опановують особливу позицію щодо дорослих - позицію учня, яка сприяє сприятливим умовам для навчання у школі, сприйманню певної кількості нової інформації. Протягом особистісного спілкування діти опановують цінні здатності для навчання у школі такі, як сприймати й осмислювати позаситуативну інформацію, фільтрувати й опрацьовувати її для обговорення з іншими людьми.

Шестирічна дитина має вміти організувати власну діяльність, дотримуватись правил і норм, які прийнятні в школі, ніж у ЗДО.

Експериментальні дослідження доводять, що у сучасних шестирічних дітей пізнавальні можливості перевищують відповідні показники шестирічних дітей другої половини 20-го століття. У сучасних дітей, в процесі розвитку, формується образ реального «Я» - «який я є», а не просто уявлення про властиві йому якості та можливості. Крім того, у шестирічних дітей розвивається уявлення про те, якими вони повинні бути, якими їх хочуть бачити люди, які їх оточують. Відповідність реального «Я» з ідеальним є одним із найважливіших показників емоційного гаразду дітей.

Самоповага, відчуття власної цінності й позитивне ставлення до всього сприяє позитивній самооцінці дітей. У цьому віці життя з'являються зачатки рефлексії, тобто діти починають аналізувати свою діяльність та намагаються

порівнювати власні думки, переживання і вчинки з думками й оцінками людей, які їх оточують. Таким чином, самооцінка дітей старшого дошкільного віку стає більш реалістичною, у повсякденних видах діяльності та ситуаціях наближається до адекватної.

Науковці виокремлюють такі умови, що окреслюють розвиток самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку:

1. навички спілкування дитини з дорослими;
2. навички спілкування з однолітками;
3. індивідуальний досвід дитини;
4. розумовий розвиток дитини.

Варто зазначити, що процес формування самосвідомості у дітей неможливий чи значно ускладнений без спілкування з дорослими. Завдяки саме дорослим людям дитина накопичує знання й уявлення про себе, виробляється самооцінка.

Не менший вплив на формування дитячої самосвідомості мають навички спілкування з однолітками. Протягом спілкування з однолітками, спільної діяльності дитина пізнає свої індивідуальні особливості, які не проявляються під час спілкування з дорослими, а саме: вміння налагодити стосунки з однолітками, видумати цікаву гру, втілювати різні ролі тощо та починає усвідомлювати ставлення до себе інших дітей. Завдяки спільній грі в дошкільному віці у дитини знижується дитячий егоцентризм оскільки вона починає звертати увагу на «позицію іншого», яка часто є відмінною від власної [36].

Саме однолітки являються для дитини «порівняльним матеріалом», в той час, як доросла людина для дитини є недосяжним еталоном, ідеалом, до якого можна лише прагнути.

Індивідуальний досвід дитини також є однією з найважливіших умов розвитку самосвідомості в старшому дошкільному віці, який передбачає сукупний результат розумових і практичних дій, які дитина сама використовує в навикишньому середовищі. Індивідуальний досвід дитини, на відміну від досвіду спілкування з дорослими чи однолітками, накопичується коли дитина діє

самостійно поза спілкування з ким-небудь в системі «дитина - фізичний світ предметів і явищ» [25].

Дорослі люди, у формуванні індивідуального досвіду дитини, лише відіграють роль, яка передбачає привернути увагу дошкільника на результати своїх дій, спонукати та допомогти зробити аналіз своїх помилок і встановити причини невдач, а також забезпечити відповідні умови, що призведуть до його успішної діяльності.

Важливим умовою формування самосвідомості є розумовий розвиток дитини. Це, перш за все, здатність усвідомлювати факти своєї внутрішнього і зовнішнього життя, узагальнювати свої переживання [26].

Протягом старшого дошкільного віку дитина починає усвідомлювати власні переживання такі, як «Я радію», «Я засмучений(на)», «Я сердитий(а)», «Мені соромно». Усвідомлення власного соціального «Я» і формування внутрішньої позиції учні вважають переломним періодом у психічному розвитку дитини. Крім того, у 6-річному віці діти вперше починають усвідомлювати відмінність між об'єктивним суспільним становищем і власною внутрішньою позицією. Це проявляється у прагненні до нового, більш дорослого життя і нової суспільно значущої діяльності такої, як соціальна роль учня. Прагнення дітей бути школярами і вчитися в школі є показником їхньої внутрішньої позиції, що у соціальному розвитку означає перехід в новий віковий період - молодший шкільний вік. [58].

Як дорослі, так і діти у своєму особистому житті переживають багато проблем, які їм здаються дуже складними, які неможливо вирішити. Це спонукає їх хвилюватися та страждати, долати труднощі, радіти від досягнутих результатів. Не завжди легко протікають взаємини дітей як з однолітками, так і дорослими. Всі діти різні, тому, одні почувають себе вільно у взаєминах з іншими (вони активні, веселі, ініціативні, охоче допомагають іншим, їх люблять однолітки тощо), інші є байдужими, пасивними, агресивними, боязливими тощо, деяких взагалі не люблять через їх зовнішній вигляд (брудні руки та обличчя, неохайний одяг), поведінку, риси характеру тощо [31].

Як правило, у цьому віці серед дітей з'являються лідери, які очолюють групу, користуються найбільшою популярністю, любов'ю, вміють домовлятися з однолітками, залагоджувати непорозуміння, враховувати бажання інших, вміють дружити та допомагати. Слід зазначити, що лідером часто стає й агресивна, фізично сильніша за інших дитина, яка хоче керувати, розпоряджатися, а в разі непокори може вдатися до фізичних розправ [14].

Заклади дошкільної освіти (ЗДО) відіграють велику роль у соціалізації дитини. Сучасні дослідження доводять, що старші дошкільники, які не здобули дошкільну освіту в ЗДО, а виховувалися у сім'ї, мають істотні труднощі щодо адаптації в соціумі [21; 22]. Науковці впевнені, що причина цього факту полягає у відсутності у цих дітей глибоких і різноманітних уявлень про соціальні ролі, закони взаємостосунків між людьми, вони не мають досвіду щодо відповідної дистанції з дорослими, не вміють розв'язувати ситуації завдяки соціально ухваленим діям та часто гостро відчують розлуку з батьками [7; 44; 57].

Відповідно до концепції дошкільного виховання та Базовим компонентам дошкільної освіти, сучасний ЗДО повинен бути «інститутом соціалізації», призначення якого полягає у забезпеченні фізичної, психологічної та соціальної компетентності дитини від народження до шести-семи років, можливості адаптації до життя у соціумі, формуванні ціннісного ставлення до світу, навчанні до особистісного існування, отриманні елементарних знань основних навчальних дисциплін та опануванні навичками мистецтва життя. Варто підкреслити, що все це відбувається завдяки поступово зростаючій ролі дитячої спільноти, яка має великий вплив на процес соціалізації старших дошкільників [3; 5].

Адже саме дитячий колектив є важливим джерелом знань про соціальну реальність, які легко сприймаються та швидко засвоюються дітьми.

Крім того, дитячий колектив є школою формування соціальних почуттів та особистісних якостей, оскільки діти постійно спостерігають різноманітні прояви почуттів однолітків, відчують на собі ці прояви та переживають власні почуття. Під час взаємостосунків з однолітками у дітей активізуються певні

особистісні якості. Дуже корисним і цінним є той факт, що діти опановують навички (часто інтуїтивно) відбору, активізації саме тих якостей, які ухвалені дитячим колективом, що сприяє формуванню гнучкості, здатності пристосовуватись до соціуму, поваги до інших людей, розвитку впевненості у собі. Проте дитячий колектив також може сприяти формуванню і негативних якостей таких, агресивність, надмірна гнучкість, підкорення більшості [6]. Щоб запобігти формуванню негативних якостей у дітей, педагоги ЗДО повинні ретельно планувати та застосовувати правильний освітній процес [45].

До того ж дитячий колектив у ЗДО створює всі необхідні умови для засвоєння соціальних моральних норм та вдосконалення соціальної поведінки [57, с. 40-41].

Отже, ЗДО відіграє дуже важливу роль у первинній соціалізації старших дошкільників. І щоб ця соціалізація відбувалася належним чином, вона повинна керуватися кваліфікованими педагогами, яким надається значна й відповідальна роль.

1.3. Основні напрями роботи з розвитку соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі

Труднощі щодо розвитку нашого суспільства сьогодні, такі, як повномасштабне вторгнення, політичні, соціальні, культурні та економічні проблеми, зумовлюють педагогічну спільноту на пошук оптимальних напрямів та змісту роботи з розвитку соціальної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

Міжнародні та вітчизняні державні нормативно-правові документи (Конвенція ООН Про права дитини, Декларація прав дитини, Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція дошкільного виховання в Україні, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна програма «Діти України») визначають одним із основних напрямів соціалізації дітей дошкільного віку – забезпечити

життєздатність дітей, тобто сприяти їх успішній адаптації та функціонуванню в соціумі.

Використання відповідних та перевірених педагогічних методів, форм та засобів роботи з дітьми в освітньому процесі будуть стимулювати старших дошкільників проявляти соціальну активність. Адже, формування соціальної активності дітей старшого дошкільного віку є складним процесом, на який впливають плідна співпраця соціалізаційних інститутів, зокрема сім'ї і ЗДО.

Для якісного формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у НУШ науковці сьогодення (Н. Гавриш, О. Косенчук, О. Рейпольська та ін.) виділяють різноманітні види діяльності такі, як ігрова, комунікативна, здоров'язбережувальна, художньо-естетична, пошуково-дослідницька тощо.

Таким чином, вважаємо за доцільне більш детально розглянути основні напрями та зміст видів діяльності, що сприяють розвитку соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

Ігрова діяльність. Сприяє формуванню інтересу до взаємодії з однолітками та соціальній активності в колективних іграх; вихованню поваги до співучасників по грі, їхніх прав, бажання усамотнитися; розвитку емпатії (здатність співпереживати та співчувати, керувати власними емоціями та виражати почуття); розвитку позитивних особистісних якостей (самостійність, відповідальність, працелюбність, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність тощо).

Завдяки ігровій діяльності у старших дошкільників: з'являється уявлення про себе, свою сім'ю, заклад дошкільної освіти, Батьківщину, соціальні відносини; збагачуються знання про звичаї та традиції сім'ї, українського народу, українські народні ігри та ігри інших народів; з'являється бажання втілити в іграх сюжети народних казок, мультфільмів; здатність розуміти та відтворювати емоції персонажів, конструктивні моделі поведінки; формується уявлення про можливість робити вибір і нести за нього відповідальність; відбувається ознайомлення із правилами поведінки в групових іграх, виникає бажання домовлятися і ділитися іграшками.

Крім того, ігрова діяльність сприяє: формуванню культури поведінки, поваги до партнерів у творчих іграх («Сім'я», «У магазині», «У перукарні» тощо); розвитку здатності відстоювати власну думку, узгоджувати свої потреби з потребами інших; свідомому дотриманню розробленим правилам гри; можливості здійснювати вибір, приймати рішення, аргументувати свій вибір та усвідомлювати його наслідки; поваги до вибору більшості, здатності приймати його і йти на поступки.

Слід зазначити, що батьки також відіграють важливу роль в ігровій діяльності своїх дітей. Вони повинні: постійно сприяти розширенню кола творчих ігор шляхом збагачення соціального досвіду дітей (проведення свят, спільних подорожей, прогулянок, екскурсій до магазину, лікарні, музею тощо); обговорювати та пояснювати вчинки, поведінку, емоції не тільки людей, але й персонажів мультфільмів, казок; демонструвати приклад власної позитивної поведінки протягом спільних ігор; підтримувати бажання грати з іншими дітьми, створювати ситуації для спільних ігор, обговорювати враження від ігор; надавати можливість обирати ігри, сюжет, іграшки й при цьому постійно наголошувати на необхідності нести відповідальність за свій вибір і вчинки [27].

Комунікативна діяльність також сприяє емоційно-ціннісному ставленню дітей, а саме: усвідомленню етики людських взаємин, орієнтуванню у відмінностях між людьми, прищепленню поваги до прав інших і готовності приймати їхні індивідуальні відмінності; формуванню усвідомлення значущості всього пов'язаного із соціальним життям; збагаченню словника дітей і формуванню вміння вербалізувати основні поняття, пов'язані із життям людини в суспільстві; ознайомленню з правами людини/дитини та необхідністю їх дотримання; формуванню елементарних знань про соціальні явища, події, відносини, способи їх миролюбного та конструктивного налагодження; формуванню здатності встановлювати доброзичливі взаємини в різних сферах життєдіяльності, активно налагоджувати взаємодію з дітьми, спілкуватися з дорослими; формуванню здатності відповідно до можливостей дошкільного віку визначати цінності демократії (готовність брати на себе відповідальність, вміння

висловлювати власну думку та приймати думку іншого, розв'язувати конфлікти шляхом діалогу; слухати й спостерігати); навчанню ідентифікувати себе із певною соціальною роллю (донька або син, брат або сестра, онука або онук, друг або подруга тощо) та діяти відповідно до неї; демонстрації елементарних навичок емоційної саморегуляції, вираженню почуттів за допомогою слів, міміки, жестів; вихованню людяності, справедливості, готовності приймати точку зору іншої людини.

Крім того, комунікативна діяльність передбачає опанування дітьми важливих життєвих навичок, а саме: формування здатності встановлювати доброзичливі взаємини в різних сферах життєдіяльності, активно налагоджувати взаємодію з дітьми, спілкуватися з дорослими; вправлення у вживанні ввічливих слів: прохання, вдячності, компліментів; формування здатності виявляти повагу до співрозмовників, уважно слухати й відповідати на запитання, стримувати емоції, звертатися до однолітків і знайомих за допомогою або надавати їй; формування вміння дотримуватись правил і способів міжособистісної взаємодії в соціальному просторі.

У цьому виді діяльності батьки, у свою чергу, повинні: навчати дітей ідентифікувати себе із відповідною соціальною роллю: (донька або син, брат або сестра, онука або онук, друг або подруга тощо) та діяти відповідно до неї; демонструвати елементарні навички емоційної саморегуляції, вираження почуттів за допомогою слів, міміки, жестів; формувати уявлення про правила і способи взаємодії у сім'ї, родині, між іншими людьми; моделювати життєві ситуації для підготовки дитини до посильної участі в демократичних процесах дитячих осередків, громад, суспільства.

Здоров'язбережувальна діяльність сприяє такому соціо-емоційно-ціннісному ставленню дітей: формування позитивного ставлення як до свого здоров'я, так і до здоров'я інших людей, що є найвищою цінністю; формування здатності проявляти дружнє та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, допомагати їм у разі необхідності та підтримувати їх.

Завдяки здоров'язбережувальній діяльності діти старшого дошкільного віку збагачують свої знання про фізичну, психічну та соціальних сфер здоров'я; усвідомлюють необхідність щодо ведення здорового способу життя; засвоюють правила безпечної поведінки в соціумі, а саме: не робити шкоди собі й іншим, вступати у діалог тільки зі знайомими дорослими тощо.

Варто підкреслити, що в наслідок здоров'язбережувальної діяльності старші дошкільники опановують: навички безпечної поведінки в природному і соціальному середовищах; навички щодо здатності цінувати чесність, товариськість, взаємопідтримувати та допомагати у командних спортивних іграх, вміння боротися та не лише вигравати, а й програвати; заохочення до виконання фізичних вправ і участі в рухливих іграх, надання підтримки й допомоги одноліткам.

Участь батьків передбачає: обговорення різноманітних прикладів здоров'язбережувальної поведінки, у тому числі й із власного досвіду; формування бажання та здатності співчувати і допомагати у випадку хвороби членів родини, оптимістично ставитися до труднощів та визначати шляхи їх подолання.

Не менш важливу роль у формуванні соціо-емоційно-ціннісного ставлення дітей відіграє й **художньо-естетична діяльність**, яка сприяє: формуванню ціннісного ставлення та поваги до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур; вихованню естетичного і ціннісного ставлення до творів мистецтва як суспільного надбання.

Старші дошкільники отримують знання щодо мистецтва та творчої діяльності митців, виконавців; вчаться поважати результати людської праці, дбайливо ставитися до результатів творчої діяльності.

Крім того, у дітей розвивається здатність передавати свої емоції, враження про соціальні події, а також стосунки між людьми художніми засобами (ліплення, співи, малювання, складання розповіді тощо); формується бажання та здатність до волонтерської та благодійної діяльності (виготовлення сувенірів, оберегів, листівок тощо).

Батькам, під час художньо-естетичної діяльності, рекомендують: виявляти повагу до мистецьких уподобань дитини, надавати підтримку в реалізації творчих задумів; надавати дітям право вибору в самостійній художній діяльності; заохочувати виготовляти спільні вироби (малюнки, аплікації, ялинкові прикраси тощо).

Науковці стверджують, що на формування соціо-емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників також впливає **пошуково-дослідницька діяльність**, метою якої є: привчити дітей сприймати себе як активного учасника і члена суспільства; формувати інтерес до пізнання природи, оточення; формувати у старших дошкільників екологічну культуру, інтерес до дослідницької діяльності, позитивну реакцію щодо ситуацій взаємодії з різними об'єктами природи; виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до людської праці; розвивати такі особистісні якості як активність, спостережливість, самостійність, ініціативність, креативність тощо.

Пошуково-дослідницька діяльність сприяє отриманню відповідних знань та опануванню навичок щодо соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі, а саме: знання речей, людей, природи на регіональному матеріалі; знання про індивідуальні відмінності та культурне розмаїття і повагу до них; знання щодо вживаних прийнятних назв під час обговорення відмінностей (етнічних, культурних, фізичних); знання морально-етичних норм суспільства; а також сприяє формуванню навичок самопізнання через спілкування з людьми та практичну взаємодію зі світом; створенню умов для набуття індивідуального досвіду в спільній життєдіяльності; умінню співпрацювати, відстоювати власну позицію, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей; формуванню навичок елементарної пошуково-дослідницької діяльності з метою розв'язання різних завдань (звернутися за поясненням до знайомих дорослих, уміння добирати відповідні способи діяльності, експериментувати); розвитку здатності до самостійного пошуку способів пізнавальної діяльності в різних ситуаціях; заохочує дітей долучатися

до родинних та соціальних проєктів, благодійних акцій з урахуванням вікових можливостей і здібностей.

Роль батьків під час пошуково-дослідницької діяльності полягає в ініціюванні та підтримці розмов про права дитини, моделюванні життєвих ситуацій із відповідною поведінкою і висловлюванні власних поглядів та думок задля набуття дітьми соціального досвіду і готовності до посиленої участі в демократичних процесах, що відбуваються в дитячих садках, громаді, суспільстві; спостереженні за об'єктами соціального довкілля у повсякденному житті та в процесі ігор, прогулянок, екскурсій, дозвілля, соціальних і благодійних акцій, проєктів тощо; заохочувані дітей до спілкування й участі у спільних справах: пошуку інформації, відповідей на запитання, врахування дитячих інтересів та побажань у плануванні родинного дозвілля [27; 64; 57 с. 81-122].

Отже, формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі передбачає наявність різноманітних видів діяльності як в ЗДО, так і в сім'ї, які повинні ретельно плануватися і здійснюватися таким чином, щоб діти відчували себе впевнено, захищено, щасливо, були переконані у тому, що їх люблять та задовольняють їх пізнавальні потреби.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз проблеми формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі дає змогу зробити такі висновки:

1. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» (2016), Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (2018, 2019) готовність старших дошкільників до НУШ є актуальною проблемою в сучасному суспільстві. З'ясовано, що готовність дитини до школи визначається на основі таких компонентів готовності: психофізіологічний, інтелектуальний, особистісний, в межах якого вагоме значення набуває соціальний компонент, що передбачає знання та використання старшими дошкільниками відповідних соціальних правил і моральних норм.

2. Аналіз психолого-педагогічних вітчизняних та зарубіжних джерел дозволило визначити поняття «соціалізація», яке розглядається як двобічний процес взаємодії особи й соціального середовища, а саме: застосування цього процесу завдяки системі суспільних відносин через засвоєння соціального досвіду, а також самостійного відтворення стосунків, у ході яких відбувається формування неповторної особистості. Це процес, за допомогою якого люди несвідомо та свідомо отримують теоретичні та практичні знання й навички поведінки у суспільстві, вчаться відчувати та думати разом, але не обов'язково однаково, заради добробуту людей за межами свого власного, і при цьому відчують внутрішні зміни, що включають більший ступінь соціального самоконтролю, соціальної відповідальності та особистого збагачення.

3. Завдяки аналізу методичної літератури й дисертаційних досліджень було з'ясовано, що передумовами ефективного формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі є врахування відповідних напрямів та змісту роботи, а саме: ігрова, комунікативна, здоров'язбережувальна, художньо-естетична, пошуково-дослідницька діяльність тощо. Встановлено, що в межах кожної діяльності, завдяки плідній співпраці сім'ї й ЗДО, необхідно застосовувати відповідні та перевірені педагогічні методи, форми та засоби роботи з дітьми в освітньому процесі, які будуть стимулювати старших дошкільників проявляти соціальну активність.

Основні положення розділу висвітлено у праці [39].

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

2.1. Стан проблеми соціальної готовності дитини до шкільного навчання у ЗДО

Для з'ясування стану досліджуваної проблеми у практиці ЗДО протягом II семестру 2022/2023 н. р. у старшій групі ЗДО №36 «Дивограй» (24 дитини) м. Чернігова проводився педагогічний експеримент (констатувально-аналітичний етап).

Протягом експериментального дослідження нами було використано такі емпіричні методи наукового пошуку: ігри, цілеспрямовані спостереження за освітнім процесом старших дошкільників, бесіди, анкетування, метод експертних оцінок, моделювання експериментальних ситуацій.

Оскільки показником ефективності освітнього процесу є його результат, головна мета констатувального етапу передбачала визначення критеріїв і показників рівнів соціалізації (емоційне-ціннісне ставлення до соціальної дійсності) старших дошкільників.

Рівні емоційне-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціальної дійсності ми визначали за такими критеріями:

- **соціально-когнітивний**: обізнаність щодо норм соціальної поведінки (схвалювані, неприйнятні), вміння застосовувати отримані знання у життєвих ситуаціях, вміння розуміти емоційний стан інших дітей, здатність до аналізу ситуацій, рівні розвитку уяви та мислення, елементарні знання про себе;
- **соціально-емоційний**: - вміння контролювати свої емоції та настрій, перевага позитивного настрою, володіння соціально прийнятними способами вираження емоцій, адекватна самооцінка, готовність до розв'язання проблемних ситуацій, позитивне сприймання себе і навколишніх людей, здатність будувати безконфліктні взаємини, усвідомлення свого місця в соціумі; емоційна

спрямованість на однолітків у групі, володіння соціально прийнятими способами вираження емоцій.

- соціально-комунікативний: вміння адекватно вести діалог з навколишніми людьми, отримувати необхідну інформацію під час діалогу, застосовувати відповідні мовленнєві фрази в різноманітних життєвих ситуаціях, наявність у словниковому запасі певної кількості слів, спокійно відстоювати власну думку.

Слід зазначити, що ми спирались на дослідження Айзенбарт М., О. Косенчук та С.Курінної при обґрунтуванні означених вище критеріїв і показників [1, с. 179-180; 27; 30].

Вищезазначені критерії та їх показники відображають ступінь сформованості емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до соціальної дійсності. Ці критерії та показники соціалізації не тільки розкривають і характеризують процес формування у дітей дошкільного віку емоційно-ціннісного ставлення, але і їх соціальну активність у різних видах діяльності.

Відповідно до виділених критеріїв і їх показників було визначено *високий, середній і низький рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку* (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів соціалізації дитини старшого дошкільного віку

Рівень	Показники
<i>Високий</i>	<i>навички соціальної поведінки:</i> позитивне сприйняття навколишніх людей; вміння вступати у контакт із дорослими та однолітками, відчувати емоційний стан людей, приязно взаємодіяти з однолітками під час ігрової діяльності, обирати напарників для ігор та колективних занять, узгоджувати власні дії з діями інших, самостійно долати або уникати конфліктні ситуації; <i>активне спілкування</i> - вміння врівноважено розмовляти, уважно слухати, чітко висловлювати свої думки, невербально передавати власні почуття.

<i>Середній</i>	відчувати невпевненість у стосунках з однолітками; схильність долати проблемні ситуації завдяки допомозі однолітків чи дорослих; відсутність ініціативи у колективній діяльності; схильність проявляти як позитивну, так і негативну форму поведінки; неточний прояв власних емоцій та погане розуміння емоцій навколишніх людей; прояв невпевненості під час ігрової діяльності; середні вміння щодо узгодження власних дій з діями навколишніх однолітків та дорослих; невміння звертатися з метою отримання допомоги у конфліктних ситуаціях; домінування спілкування з дорослими; непослідовність щодо висловлювання власних думок; культуру спілкування не завжди дотримуються.
<i>Низький</i>	відсутність вміння налагоджувати контакти самостійно; значні труднощі щодо налагодження стосунків з однолітками під час ігрової діяльності; відстороненість від дітей, недопустима поведінка у конфліктних ситуаціях; суттєві труднощі щодо розуміння емоційного стану співрозмовника; малообізнаність щодо соціальних норм; підвищена конфліктність; невміння відобразити власний емоційний стан та розпізнати почуття однолітків; негативне ставлення до однолітків; ускладнена комунікативна діяльність; невміння слухати, підтримати бесіду; несформованість комунікативної культури

Вивчення стану соціалізації старших дошкільників передбачало підбір творчих ігор відповідно до виділених критеріїв і показників діагностичної методики. Вважаємо за доцільне проаналізувати їх детально.

Соціально-когнітивний критерій

Показник: розуміння дитиною специфіки ситуації спілкування.

Завдання: «Ставлення дитини до однолітків».

Мета: з'ясувати труднощі старших дошкільників щодо встановлення

контактів з однолітками.

Показник: обізнаність з іграми.

Завдання: «Помічники».

Мета: з'ясувати рівень умінь старших дошкільників взаємодіяти з однолітками, враховувати свої бажання з інтересами інших дітей, взаємодіяти під час колективних справ, умінь та бажання щодо надання необхідної допомоги.

Показник: вміння усвідомлювати емоційний стан інших дітей.

Завдання: «Відображення почуттів».

Мета: виявити вміння дітей розуміти емоційний стан інших дітей, дорослих та розповідати про нього.

Показник: обізнаність дитини щодо норм соціальної поведінки.

Завдання: «Олівець».

Мета: оцінити здатність старшого дошкільника не сваритися, спокійно поводити себе під час конфліктних ситуацій, із повагою ставитись до оточуючих людей.

Соціально-емоційний критерій

Показник: емоційна цілеспрямованість старших дошкільників на інших дітей у групі.

Завдання: «Не поділили іграшку».

Мета: з'ясування рівня здатності старших дошкільників не сваритися та не створювати конфліктних ситуацій.

Показник: уміння контролювати свої емоції та настрій.

Завдання: «Дзеркало настрою».

Мета: з'ясувати здатність старших дошкільників зрозуміти настрій партнера відповідно до його вербальної чи невербальної поведінки.

Показник: вміння налагоджувати безконфліктні стосунки з іншими.

Завдання: бесіда «Дружба в групі».

Мета: з'ясувати обізнаність старших дошкільників щодо життя у дитячому садку, взаємин у групі.

Показник: вміння застосовувати соціально прийняті способи щодо вираження своїх емоцій.

Завдання: дидактична вправа «Можна і не можна».

Мета: виявити у дітей старшого дошкільного віку знання щодо соціальних норм поведінки.

Соціально-комунікативний критерій

Показник: уміння дітей старшого дошкільного віку спілкуватися із дорослими й однолітками.

Завдання: «Спостереження».

Мета: виявити комунікативні вміння дітей.

Показник: уміння старших дошкільників взаємодіяти під час ігрової діяльності, враховувати власні бажання з бажаннями інших.

Завдання: «Що ти скажеш?»

Мета: виявити спроможність дітей орієнтуватися у мовленнєвих ситуаціях.

Показник: здатність отримувати необхідну інформацію під час діалогу.

Завдання: «Інтерв'ю».

Мета: з'ясувати здатність дітей отримувати необхідну інформацію під час спілкування, вести елементарний діалог з однолітками та дорослими.

Показник: уміння дітей вислухати співрозмовника, відстоювати власну думку спокійно.

Завдання: «Безлюдний острів».

Мета: виявити уміння старших дошкільників вислухати співрозмовника, ставитись до його думки та інтересів з повагою, відстоювати свої погляди спокійно.

Виконання й оцінки завдань детально описано у Додатку А.

Кількісні результати діагностики у дітей старшого дошкільного віку рівнів соціалізації відповідно до соціально-когнітивного критерія засвідчили, що 12,5% дітей продемонстрували високий рівень соціалізації. Старші дошкільники проявили здатність дружно взаємодіяти з однолітками під час ігрової діяльності,

обирати партнерів для занять та ігор, узгоджувати власні дії з діями інших. При виникненні конфліктної ситуації ці діти намагалися самостійно її вирішити або ж уникнути.

50% дітей старшого дошкільного віку нами було зараховано до середнього рівня соціалізації, які проявляли невпевненість в ігровій діяльності, показували недостатнє вміння узгоджувати власні дії з діями однолітків. Вони не провокували конфліктних ситуацій, але й не виявляли ініціативи в їх подоланні, скоріше йшли на поступки, а за потребою, зверталися по допомогу до дорослого.

З низьким рівнем сформованості соціальної компетенції за когнітивним критерієм виявилося 37,5% дітей. Вони показали труднощі щодо налагодження взаємостосунків з однолітками, були відстороненими, а іноді негативно налаштованими. У конфліктних ситуаціях провокували інших дітей, та відмовлялися йти на поступки.

Узагальнені результати подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості соціалізації за соціально-когнітивним критерієм (%) у дітей старшого дошкільного віку

Група	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
Дивограй	3 особи	12,5%	12 осіб	50%	9 осіб	37,5%

Кількісні показники сформованості **рівнів соціалізації старших дошкільників за емоційним критерієм** подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Група	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
Дивограй	4 особи	16,7%	11 осіб	45,8%	9 осіб	37,5%

Як видно з табл. 2.3, діти з високим рівнем соціально-емоційного критерію становили 16,7%. Ці старші дошкільники завдяки невербальному способу показали вміння не тільки передавати різні емоції й почуття, а й самостійно відгадувати емоційні стани однолітків.

Дітей старшого дошкільного віку із середнім рівнем розвитку емоційного критерію соціалізації було зафіксовано 45,8%. Вони проявили неточність у визначенні та передачі емоційних станів і почуттів (або робили це з допомогою дорослого).

Низький ступінь розвитку емоційного критерію соціалізації продемонстрували 37,5% вихованців. Вони не змогли правильно відобразити власний емоційний стан та розпізнати почуття інших дітей, у них спостерігалось негативне ставлення до однокласників.

Результати діагностики рівнів соціалізації дітей старшого дошкільного віку за соціально-комунікативним критерієм наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні соціалізації за соціально-комунікативним критерієм (к-сть, %) у дітей старшого дошкільного віку

Група	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
Дивограй	2 особи	8,3%	15 осіб	62,5%	7 осіб	29,2%

Як видно з табл. 2.4, лише у 8,3% старших дошкільників ми визначили високий рівень соціалізації за комунікативним критерієм. Ці діти показали вміння будувати простий діалог, за допомогою правильно поставлених запитань отримувати необхідну інформацію. Вони також вміли висловити своє бажання або потребу і не перебиваючи вислухати співрозмовника.

Вихованці, які показали середній рівень соціалізації за комунікативним критерієм (62,5%), продемонстрували недостатню активність під час спілкування, в них постійно виникали труднощі під час встановлення контакту, а діалог вони змогли побудувати тільки за допомогою дорослого.

29,2% старших дошкільників показали *низький рівень соціалізації за соціально-комунікативним* критерієм. Вони продемонстрували невміння вислухати та почути співрозмовника. Крім того, ці діти часто перебивали співрозмовника, не застосовували у спілкуванні ввічливі слова, забували про норми й правила поведінки, а також не вміли самостійно встановлювати контакт і підтримати бесіду.

Загальний рівень соціалізації дітей старшого дошкільного віку оцінювався кількісно відповідно до всіх описаних критеріїв. Середній коефіцієнт було отримано шляхом відношення суми отриманих даних за компонентами та їх кількості. Узагальнені кількісні результати вихідного рівня соціалізації старших дошкільників відображено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості соціалізації дітей старшого дошкільного віку (%)

Група	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Дивограй	12,5%	52,8%	34,7%

Як засвідчили експериментальні дані, у дітей старшого дошкільного віку групи «Дивограй» ЗДО №36 м. Чернігів *на констатувальному етапі переважав середній рівень соціалізації*.

Високий рівень соціалізації спостерігався лише у 12,5% старших дошкільників. Ці діти добре орієнтувалися у назвах основних емоцій і почуттів та показали розуміння емоційних проявів. Вони проявили чуйність, продемонстрували уміння вислухати співрозмовника, узгоджувати власні дії з діями однолітків, піти на поступки, переконати. Крім того, ці діти легко вступали в контакт із дорослими та однолітками, самостійно долали або уникали конфліктні ситуації, охоче надавали допомогу одногрупникам. Вони також активно взаємодіяли з однолітками, вміли спокійно відстоювати свою думку, проявляючи при цьому повагу до інтересів інших.

52,8% дітей показали *середній рівень соціалізації*. Вони на достатньому рівні орієнтувались в основних емоціях, але при цьому демонстрували певні труднощі при визначенні власних емоційних проявів. Ці вихованці проявляли недостатню активність у спілкуванні, мали труднощі під час встановлення контакту. Діалог будувався за допомогою дорослого. Незважаючи на те, що ці старші дошкільники продемонстрували недостатню активність у спілкуванні, вони були позитивно спрямовані (діти приймали ініціативу інших; погоджувалися, проте й висловлювали заперечення, враховуючи власні інтереси). Вихованці продемонстрували знання норм організованої взаємодії, хоча й траплялися окремі випадки їх порушення. У разі потреби дошкільники приймали допомогу, але самостійно за нею не зверталися. У конфліктних ситуаціях ініціативи щодо їх подолання не проявляли: погоджувалися на поступки, не наполягаючи на своєму, власні прагнення підпорядковували інтересам інших.

Діти з низьким рівнем соціалізації (34,7%) показали недостатню орієнтованість в назвах емоцій і не могли їх диференціювати. Ці вихованці були неактивними у спілкуванні, на контакт не йшли, діяли індивідуально. Вони пасивно слідували за ініціативними однолітками, не висловлювали своєї думки, не враховували інтереси і побажання інших однолітків. Вони не продемонстрували вміння вербально формулювати свої погляди. Ці діти також не знали правил та норм взаємодії або не усвідомлювали необхідності їх дотримання, виявляли байдужість до оточуючих, нездатність надати допомогу однокласникам та відмовлялися від допомоги дорослих чи однолітків.

Отже, експериментальні дані засвідчили, що у старших дошкільників на констатувальному етапі переважав середній рівень соціалізації. Це надало нам підстави стверджувати про необхідність підвищення ефективності процесу соціалізації у дітей старшого дошкільного віку засобами ігор.

2.2. Педагогічні умови використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників

Отримавши експериментальні дані на констатувальному етапі ми припустили, що процес соціалізації старших дошкільників відбуватиметься більш ефективно засобами ігор, зокрема творчих. Для ефективного впровадження в освітню діяльність ігор, перш за все необхідно розглянути педагогічні умови використання ігор.

«Педагогічні умови» це обставини, які сприяють досягненню відповідних поставлених цілей, а також середовище, в межах якого виникають, існують і розвиваються педагогічні умови. Таким чином, педагогічні умови – це комплекс реальних перспектив, обставин і заходів освітньої діяльності, який забезпечується завдяки цілеспрямованому відбору, конструюванню та використанню відповідного змісту, методів, а також організаційних форм освітнього процесу для досягнення поставлених цілей [1, с. 179-180].

На нашу думку, процес соціалізації старших дошкільників засобами ігор буде відбуватися більш ефективно завдяки таким педагогічним умовам:

- 1) наявність необхідного методичного матеріалу щодо використання ігор у роботі зі старшими дошкільниками;
- 2) створення відповідного предметно-ігрового середовища у ЗДО;
- 3) заохочування дітей старшого дошкільного віку до ігор з однолітками та дорослими.

1. Для забезпечення необхідного методичного матеріалу щодо використання ігор у роботі зі старшими дошкільниками вихователям необхідно використовувати цілеспрямований, впорядкований та керований комплекс ідей та принципів, планів і програм, підручників й посібників, технологій та інших методичних матеріалів. Крім того, вихователям варто застосовувати певні організаційно-педагогічні умови й засоби, що об'єднані єдиною концепцією та спрямовані на індивідуально-творчий розвиток особистості [9].

Слід підкреслити, що весь методичний комплекс освітнього процесу у ЗДО має відповідати вимогам Базового компонента дошкільної освіти [3] та чинних програм розвитку дітей старшого дошкільного віку таких як, «Впевнений старт»; «Дитина» [17]; «Українське дошкілля»; «Я у Світі» [52] та інші.

Нами було виділено такі методи та форми організації освітньої діяльності, що сприяють соціалізації старших дошкільників при використанні творчих ігор:

- 1) Робота з дітьми (узагальнюючі бесіди; ігри; вправи тощо);
- 2) Робота з вихователями: (консультації; інструктивні та методичні наради; анкетування; виставки літератури, методичних посібників тощо);
- 3) Робота з батьками: (консультації, анкетування, бесіди, аналіз проблемних ситуацій, виховні заходи разом з родинами, батьківські збори).

Практичне застосування вищезазначеної педагогічної умови сприяло ефективному опануванню соціальних і комунікативних умінь й навичок дітей старшого дошкільного віку завдяки таким вправам, бесідам, іграм та ігровим завданням:

1. Вправи:

- *«Вітання»* (сприяє розвитку єдності, позбавленню напруги).
- *«Луна»* (сприяє розвитку уваги до співрозмовника).
- *«Посмішка по колу»* (сприяє розвитку доброзичливості до навколишніх).
- *«Добре серце»* (сприяє опануванню навичок спілкування та групової взаємодії).
- *«Поводир»* (сприяє розвитку відповідальності за інших та вчить довіряти партнерам).
- *«Малюємо себе»* (сприяє усвідомленню дитиною себе як індивідуальності, з різними сторонами свого характеру).
- *«Країна Х» (колективний малюнок)* (під час спільного малювання кожна дитина має можливість брати участь у спільній діяльності, а також дає можливість вихователю визначити місце дитини у групі).

Слід зазначити, що перед застосуванням різноманітних ігор вихователю необхідно проводити з дітьми такі бесіди:

2. Бесіди:

- *«Способи поширення настрою»* (можливість з'ясувати, чи знайомі діти із емоційними настроями, вони мають пригадати ситуацію, в якій вони

переживали якісь емоції, згадати що саме стало причиною такого стану, а також разом з вихователем обговорюють кожен емоційний стан).

- *«Як можна спілкуватися без слів»* (обговорення з дітьми прийомів, завдяки яким можна передати свій емоційний стан протягом спілкування з оточуючими без слів, таких, як жести, міміки).

- *«Кого можна називати ввічливим (чесним, добрим тощо)»*

Обговорення людських якостей, завдяки яким відбувається ефективно спілкуванню. Крім того, разом вихователь і діти встановлюють правила щодо розвитку у собі цих якостей:

а) Доброта та правила: (завжди допомагати слабим, людям похилого віку, хворим, молодшим за себе, тим, хто у біді; вибачити помилки людей; не скупитися; не проявляти заздрість; проявляти жалість до інших).

б) Чесність та правила: (якщо сказав, то зроби; якщо не впевнений, то не обіцяй; якщо помилився, то визнай; якщо забув, то попроси вибачення; якщо не можеш сказати правду, то поясни, чому; нікому не розповідай про таємницю, яку тобі довірили).

в) Ввічливість та правила: (поводься так, щоб оточуючим було комфортно та приємно з тобою; завжди вітайся при зустрічі, за допомогу подякуй, коли уходиш – скажи «до побачення»; не примушуй інших, щоб за тебе хвилювалися; якщо йдеш, завжди скажи, куди й коли повернешся).

Крім того, зміст бесід можна вдосконалювати під час сюжетно-рольових ігор таких, як «Школа», «Дочки-матері», «Лікарня» тощо). Після ігор обговорюються складнощі, що виникали під час ігор, порушення встановлених правил.

3. Ігри

Слід зазначити, що протягом гри необхідно звернути увагу на взаємодію дітей, а також на можливі причини виникнення тих чи інших проявів [50, с. 74-81].

- *«Зіпсований телефон»* (сприяє розвитку грамотного мовлення зі співрозмовником).

- *«Піктограми»* (сприяє опануванню вмінь щодо розпізнання емоційних станів відповідно до міміки).
- *«Мімічна гімнастика»* (сприяє вивченню мімік й емоційних станів людини відповідно до цих мімік, а також дошкільники мають можливість потренувати відображати виразні міміки).
- *«Чарівний мішок»* (сприяє усвідомленню дітьми свого емоційного стану та вмінню звільнятися від негативних емоцій).
- *«Хто я?»* (надає старшим дошкільникам можливості подивитися на себе з різних сторін).
- *«Спільне коло»* (сприяє розвитку вміння налагоджувати стосунки з ігровими партнерами, підтримці позитивного настрою у групі).
- *«Склади картинку»* (сприяє розвитку навичок взаємодії).
- *«Переходи», «Піраміда любові»* (сприяє розвитку уважного та турботливого ставлення до оточуючих; формуванню комунікативних навичок).
- *«Скажи ввічливе слово»* (сприяє розвитку вмінь позитивно спілкуватися).
- *«Назви лагідно»* (сприяє виховуванню доброзичливого ставлення до співрозмовника).
- *«Знайди пару»* (сприяє закріпленню знань дошкільників про емоції).
- *«Магазин іграшок»* (сприяє вдосконаленню навичок ввічливого спілкування).
- *«Спілкування без слів»* (сприяє доброзичливому ставленню до оточуючих).
- *«Сороканіжка»* (сприяє розвитку умінь дітей старшого дошкільного віку взаємодіяти з однолітками).
- *«Закінчи речення»* (сприяє тренуванню умінь щодо аналізу власних почуттів, а також вербально передавати свої переживання).
- *«Липучка»* (сприяє вдосконаленню умінь дошкільнят взаємодіяти з однолітками та працювати у команді) [12].

2. Створення відповідного предметно-ігрового середовища у ЗДО.

«Предметно-ігрове» або «предметно-розвивальне середовище» розуміють як природне комфортне середовище, що раціонально використовується з різноманітним методичним матеріалом (матеріали, які потрібні для ігрової діяльності у необхідній кількості, щоб одночасно задіяти всіх дітей групи). Саме таке середовище спонукає дітей до дослідництва й використання свого багатого внутрішнього потенціалу, стимулює їх проявляти самостійність, ініціативність й творчість [28].

Різнороманітність аспектів щодо забезпечення розвивального середовища в закладах дошкільної освіти досліджувались такими педагогами, як О. Кононко [24], Г. Лаврентьєва [33, с. 11-13.] та ін.

Так, Г. Лаврентьєва висуває такі вимоги щодо ефективності предметно-ігрового середовища: 1) відповідність віковій категорії дітей, їх функціональним можливостям; 2) відповідність щодо динамічності, варіативності, різноманітності; 3) сприяння пізнавальній активності дітей, засвоєнню нових знань, формуванню розумових дій, розвитку провідних психічних процесів; 4) використання різноманітних форм і кольорів [33, с. 12].

Варто зазначити, що предметно-ігровим середовищем виконується низка функцій, а саме: організаційна, освітня, розвивальна, виховна та комунікативна. Виховна функція передбачає створення таких ситуацій, які б спонукали дітей до вибору: поступитися однокласнику чи взяти іграшку собі, залучити інших чи діяти самому, надати допомогу чи не звернути увагу на проблему однокласника. Таким чином, центром, де закладаються підґрунтя для співпраці, позитивних стосунків, відповідної поведінки, чуйного ставлення до партнерів протягом гри тощо, стає предметно-ігрове середовище [29].

Крім того, *предметно-ігрове середовище* повинно також забезпечувати доброзичливі стосунки між дітьми та дорослими. Адже гра є унікальною формою практичного занурення старшого дошкільника у світ соціальних відносин. Саме ігрова діяльність сприяє опануванню дітьми суспільних функцій, стосунків, різноманітним видам спілкування тощо [47].

Кожен віковий період вимагає відповідне предметно-ігрове середовище, оскільки змінюються особливості дітей, період навчання, освітні програми. Варто підкреслити, що старші дошкільники надають перевагу самостійно визначати гру; розігравати більш складні сюжети, проявляти меншу залежність від тих чи тих іграшок. Іграшки починають відігравати роль стимулу, підтримки лише одного чи кількох компонентів ігрової ситуації [49].

Атрибутика ігрової діяльності в ЗДО для дітей старшого дошкільного віку повинна бути більш деталізованою, оскільки дітям 5-6 років потрібні, по-перше, реалістичні, досконалі іграшки, які б максимально передавали ознаки та властивості прототипу. Такі іграшки відображають потяг старших дошкільників до «реальних» предметів; по-друге, більш високий рівень гри спонукає до подальшої активізації фантазії дитини та передбачає наявність максимально умовних іграшок. Слід зазначити, що педагогічно цінними при цьому є ігрові модулі.

Предметно-розвивальне середовище має відповідати принципам його організації (продумане зонування, відповідний порядок розміщення ігрових матеріалів, їх доступність для всіх дітей тощо). Дотримання цих принципів сприяють формуванню у дітей соціально-комунікативних умінь та навичок. У закладі дошкільної освіти, де проводився експеримент, було створено варіативне, динамічне і різноманітне предметно-розвивальне середовище. Завдяки цьому середовищу старші дошкільники мали можливість обирати заняття та матеріали, а також місце для роботи з ними згідно із власними бажаннями. Таке облаштування предметно-розвивального середовища дало змогу дітям об'єднуватись у групи в зоні відповідної творчої діяльності, наприклад на природі, ігровому майданчику, у приміщенні).

У нашому експерименті нас зацікавило вплив ігор на соціалізацію старших дошкільників і, відповідно, нами було приділено особливу увагу ігровим зонам (куточкам) в експериментальному закладі дошкільної освіти, зокрема їх оснащення різноманітними матеріалами для організації сюжетно-рольових, комунікативних і режисерських ігор.

Для застосування творчих ігор спеціальне обладнання не передбачається, необхідно розмістити відповідним чином наявні іграшки і предмети. Так, до *сюжетно-образних іграшок* належать: 1) тварин, ляльки, фігурки людей, м'які іграшки; 2) різноманітні аксесуари: лялькові меблі, посуд, побутова техніка тощо); 3) атрибути на різні теми відповідно таких ігор, як *«Салон краси»*, *«У магазині»*, *«У лікаря»*, *«В автобусі»* та ін.

Слід підкреслити, що розвивальне предметно-ігрове середовище формується вихователями відповідно до потреб дітей, але й самі діти можуть вносити зміни, або доповнювати це ігрове середовище. Тільки підготовлене належним чином розвивальне предметно-ігрове середовище групи сприяє опануванню старшими дошкільниками вмінь соціально-комунікативного характеру: комунікабельність, уміння вирішувати конфлікти, домовлятися, у разі необхідності - поступатися, надавати допомогу і просити допомоги, організувати свою діяльність тощо.

3. Заохочування дітей старшого дошкільного віку до ігор з однолітками та дорослими.

Ця педагогічна умова є дуже важливою для успішної соціалізації старших дошкільників. Ми проаналізували й окреслили її відповідно до коментарів програми *«Я у Світі»*, де зазначені такі рекомендації:

1) формувати таке середовище, щоб воно сприяло дружнім стосункам, було безпечним, захищеним, а також створювати у ньому атмосферу відвертих і щирих стосунків між його учасниками;

2) моделювати взаємодію з однолітками та дорослими на гуманному рівні; сприяти опануванню вмінь щодо культури спілкування;

3) сприяти та схвалювати відповідну соціальну поведінку на належному рівні;

4) сприяти навчанню щодо орієнтації дітей у незнайомому та незвичному людському оточенні, дотримуватись його вимог і правил;

5) спонукати дітей, за потребою, звертатися до знайомих людей по допомогу;

б) сприяти організації таких ігор, під час яких старші дошкільники будуть: набувати елементарних умінь приділяти увагу одноліткам, виявляти бажання спілкуватися з ними, демонструвати позитивне ставлення до ближнього, висловлювати бажання домовлятися, поступатися, досягати спільних рішень, відстоювати та обґрунтовувати власну думку, вирішувати мирним шляхом конфліктні ситуації [52, с. 305-309].

Для того, щоб старші дошкільники брали активну участь у спільній ігровій діяльності вихователі повинні на належному рівні планувати весь освітній процес, який би відповідав виховним цілям і завданням, а також моральному клімату в групі ЗДО. Так, під час планування ігрової діяльності дітей, педагог, перш за все, має прогнозувати процес спілкування з дітьми та між дітьми, що дасть йому можливість передбачити вірогідну картину спілкування і відповідно скоректувати заплановану методику.

Вихователі повинні постійно узгоджувати зміст ігор із засобами, за допомогою яких буде проводитись ігрова діяльність. Адже коли діти відтворюють навколишню дійсність, вони вчаться багатогранно та образно виражати своє ставлення до однолітків, навколишнього середовища, передавати моральну сутність людських взаємин, а також моделювати власну діяльність.

Педагоги з досвідом радять дотримуватись вимог, що сприятимуть успішній ігровій діяльності, а саме:

- а) створювати таку атмосферу у групі, яка б позбавляла дітей від тривожності та побоювань;
- б) налаштовувати дітей на рівноправність під час ігор;
- в) сприяти рольовій взаємодії; творчому розвитку сюжету;
- г) спонукати дітей діяти максимально стримано й тактовно, особливо під час конфліктних ситуацій;
- д) створювати такі умови, відповідно до яких ігрова діяльність не тільки б навчала та виховувала дітей, а й приносила задоволення і радість, сприяла б формуванню соціально-комунікативних умінь.

Таким чином, для ефективного формування соціальних навичок старших дошкільників, педагогам необхідно дотримуватись таких педагогічних умов під час ігрової діяльності у ЗДО:

- 1) наявність необхідного методичного матеріалу щодо використання ігор у роботі зі старшими дошкільниками;
- 2) створення відповідного предметно-ігрового середовища у ЗДО;
- 3) заохочування дітей старшого дошкільного віку до ігор з однолітками та дорослими.

2.3. Система оптимізації педагогічних умов використання ігор у процесі соціалізації старших дошкільників

Відповідно до теоретичних положень та результатів констатувального експерименту нами була проведена експериментальна робота, що сприяє соціалізації дітей старшого дошкільного віку засобами ігор. Щоденні спостереження за ігровою діяльністю старших дошкільників засвідчили, що вони виявляють прагнення до вступу у контакти, але не вміють обирати необхідні способи спілкування з дітьми, ввічливо та доброзичливо ставитися до партнерів гри, слухати їх та розмовляти з ними дотримуючись норм мовленнєвого етикету.

Крім того, у колективній діяльності старші дошкільники не завжди проявляють толерантність та дружність. Адже, як ми знаємо, спроможність до взаємодії з іншими людьми є основним змістом соціалізації, а також є необхідною умовою щодо самореалізації людини, її успішної діяльності, прихильності оточуючих до неї. З огляду на це *формувальний етап експериментальної роботи був спрямований на оптимізацію педагогічних умов соціалізації старших дошкільників засобами ігор.*

Початковий – пропедевтичний етап.

Протягом цього етапу нами проводилась попередня робота з вихователями, які брали участь в експерименті, а саме: ознайомлення вихователів із теоретичними основами проблем щодо соціалізації старших дошкільників, із критеріями й показниками соціалізації дітей, результатами

констатувального етапу експерименту; представлення системи ігор (відповідно до трьох блоків).

Відповідно до цієї мети нами були організовані декілька зустрічей для педагогів, що залучені в експерименті. Протягом першої зустрічі вихователів ознайомили з критеріями й показниками соціалізації старших дошкільників та результатами експерименту констатувального етапу. Під час другої зустрічі їх було ознайомлено із трьома блоками ігор, ігрових вправ що спрямовані на розвиток соціальних та комунікативних вмінь дітей. Кожен з блоків передбачає розвиток знань, умінь, навичок старших дошкільників, що демонструють відповідний рівень соціалізації дитини. На останній зустрічі розглядалися питання щодо організації та керівництва іграми.

Протягом формувального етапу експерименту нами була розроблена система роботи під час творчої ігрової діяльності старших дошкільників, що сприяє соціалізації дітей і реалізації відповідних ефективних педагогічних умов.

Організація експерименту передбачала застосування зазначених раніше педагогічних умов у трьох напрямках роботи: з вихователями, старшими дошкільниками та з предметним середовищем.

Перша педагогічна умова – забезпечення методичного супроводу під час використання ігор.

Педагог є рівноправним партнером під час гри, надає дітям можливість обирати ролі, висловлювати свою думку до сюжету гри, що діє можливість заохотити дітей до діалогічного мовлення, а також сприяє розвитку ігор від предметних до сюжетно-рольових. Варто зазначити, що від ефективного керівництва залежить цілеспрямований характер гри, узгодження дій дітей та їх бажання проявляти вміння домовлятися.

Особливість ігор старших дошкільників полягає у тому, що рольова поведінка ускладнюється та урізноманітнюється. Тому *метою керівництва грою* є розвиток гнучкості рольової поведінки, навчання дітей змінювати рольову поведінку, повідомляючи про це партнерів по грі. Адже саме таке вміння сприяє

можливості щодо реалізації різноманітних нових, захоплюючих сюжетно-рольових ігор.

Ефективне керівництво ігровою діяльністю старших дошкільників має враховувати як індивідуальні, так і вікові особливості дітей. Тільки за цих умов воно сприяє активізації інтересу до спільних ігор та бажанню спілкуватись й взаємодіяти з іншими дітьми; розвитку доброзичливих стосунків; позитивній взаємодії з однолітками, що і є формуванням соціальної та комунікативної компетенції у старших дошкільників.

Крім того, для вихователів ЗДО нами був проведений семінар на тему: **«Гра як засіб соціалізації дітей старшого дошкільного віку»**, який передбачав конкретизацію змісту й особливостей соціалізації у старших дошкільників та вплив творчих ігор на формування соціально-комунікативних умінь та навичок. (Додаток Г).

Друга педагогічна умова та її ефективність – вплив предметно-розвивального середовища на процес соціалізації дітей старших дошкільників досліджувалась в експериментальній групі ЗДО.

Для того, щоб діти проявляли бажання брати активну участь в ігровій діяльності необхідно створити різноманітне та динамічне предметно-ігрове середовище. В експериментальній групі ЗДО нами було запропоновано розділити ігрове середовище на зони відповідно до ігор: комунікативних, сюжетно-рольових; режисерських, а також було оновлено ігрові куточки, обладнано нові ігрові зони та додано нові сюжети для рольових ігор.

Реалізація *організаційно-мотиваційного етапу* передбачала такі *ігри*: *комунікативні* («Сонячний зайчик», «Спільне коло», «Переходи», «Будь ласка», «Піраміда любові», «Ввічливі слова», «Розсміши сумного друга» та ін.); *сюжетно-рольові* («Кіностудія», «Магазин іграшок» тощо); *режисерські*: («Добрі ельфи», «Життя в лісі», «Капітан», «Невербальна казка», «Кенгуру» та ін.) Крім того, нами було створено *обладнання* ігрового середовища за зонами «Комунікативних ігор», «Сюжетно-рольових ігор», та «Режисерських ігор» [2].

Слід зазначити, що використання ігор для відповідних зон сприятливо вплинуло на:

- 1) опанування старшими дошкільниками суспільними функціями;
- 2) здатність дітей відтворювати навколишнє життя й людські стосунки;
- 3) вміння створювати позитивні взаємостосунки («Салон краси», «Салон мобільного зв'язку»);
- 4) розвиток міжособистісного спілкування («Кіностудія»);
- 5) формування умінь щодо турботливого ставлення до інших («Коли ми захворіли»);
- 6) розвиток комунікативних навичок, доброзичливого ставлення до оточуючих («Скажи ввічливе слово», «Назви лагідно», «Комплімент») тощо.

Організація куточків комунікативних, сюжетно-рольових й режисерських ігор протягом експерименту передбачала наявність необхідних методичних матеріалів, таких, як різні картки, настільні ігри, конструктори, різноманітні аксесуари, м'які іграшки, муляжі предметів, продуктів, звірів та ін. лише в одному примірнику. Це спонукало дітей до опанування простими, але важливими соціальними навичками – домовлятися, спілкуватися без конфліктів, з повагою ставитись до вибору інших, терпеливо чекати, поступатися тощо. Крім того, така організація сприяє стримуванню природних егоцентричних імпульсів, розвитку діалогічного мовлення під час спілкування з однолітками.

Структура предметно-ігрового середовища, зокрема зони комунікативних, сюжетно-рольових й режисерських ігор у старшій групі ЗДО, де проводився експеримент, представлена у табл. 2.6.

Таблиця 2.6.

Структура предметно-ігрового середовища старшої групи ЗДО

Ігри	Методичне забезпечення
«Кухар»	кухарські фартухи; кухарські ковпаки; столові прибори, різноманітний посуд; тощо.

<i>«Коли ми захворіли»</i>	халати (білі), сумка (медична) з медичними інструментами, «ліки» , бинти, вата, бланки для рецептів, іграшкова каса, чеки, картки з грошовими знаками тощо.
<i>«Салон краси»</i>	велике дзеркало, перукарський фартух, накидка для клієнта, картинки з модними зачісками, фен, ножиці, стрічки, шпильки, перукарські щітки, з довгим волоссям ляльки тощо.
<i>«Магазин іграшок»</i>	одяг для продавців, вітрина, каса, продовольчі пакети, прилавок, чеки, картки з грошовими знаками, продукти (муляжі) та ін., ваги тощо.
<i>«Кіностудія»</i>	Камера, мікрофон, штатив для камери тощо.
<i>«Кенгуру»</i>	маска, костюм.
<i>«Відгадай подарунок»</i>	різні подарунки: м'які іграшки, іграшкові машини, конструктор, ляльки, фарби, олівці тощо.
<i>«Хвилі»</i>	великий кусок тканини голубого або синього кольору.
<i>«Майстри і підмайстри»</i>	різнокольоровий папір, мозаїка, пластилін тощо.
<i>«Життя в лісі»</i>	дикі тварини та їх дитинчата (муляжі)
<i>«Ввічливі слова»</i>	м'яч.
<i>«Сонячний зайчик»</i>	дзеркальце (ручне)

Таким чином, процес, що спрямований на соціалізацію старших дошкільників засобами ігор передбачає: 1) опанування навичок щодо встановлення доброзичливих контактів із співрозмовниками – ігрові вправи «Будь ласка», «Ввічливі слова», «Сонячний зайчик» та ін.; 2) завдяки іграм («Мімічна гімнастика», «Відгадай подарунок», «Покажи» та ін.) діти вчаться невербальному спілкуванню; 3) процес вдосконалення умінь артикуляції – дітям пропонують озвучити як море, повторити слова (Білосніжка, Баба Яга, Робот, Вовк та інші казкові персонажі); озвучити слова пошепки, максимально голосно,

радісно, сумно, байдуже, здивовано; 4) опанування навичок поведінки у конфліктних ситуаціях завдяки аналізу негативного минулого досвіду дітей під час спілкування (жорстоке ставлення до однолітка порівнюється із поведінкою Баби Яги, Дракона чи Чаклунки); 5) завдяки іграм та ігровим вправам («Хвили», «Зроби піктограму», «Передача почуттів», «Тренування емоції», «Добрі ельфи» та ін.) у старших дошкільників формується така риса характеру, як співчуття та любов до ближнього; 6) вдосконалення комунікативних умінь (спілкуючись з молодшими за себе дітьми, старші дошкільники вчаться правильно реагувати на скарги, неетичні висловлювання, а також врегульовувати сутички між ними тощо).

Третя та основна *педагогічна умова*, ефективність якої перевірялась на формувальному етапі експерименту – *залучення дітей старшого дошкільного віку до творчих ігор з однолітками та дорослими*. Реалізація цієї умови передбачала роботу з дітьми старшого дошкільного віку та сприяла формуванню таких умінь:

- розуміти емоційні стани однолітків та передати їх словами;
- отримувати необхідну інформацію під час спілкування;
- спокійно слухати інших і не перебивати, з повагою ставитись до думки інших;
- вести ввічливий діалог з оточуючими;
- відстоювати власну думку;
- враховувати власні бажання з бажаннями інших;
- правильно поводити себе у колективній діяльності (вміти домовитись, поступитися іншим тощо);
- з повагою ставитися до однолітків та дорослих;
- приймати та надавати допомогу;
- спокійно реагувати під час конфліктних ситуацій.

Таким чином, гра виступає провідною діяльністю старших дошкільників і є найефективнішим методом та засобом реалізації навчально-виховних завдань щодо розвитку дитини.

Проаналізуємо детальніше організацію і проведення ігор з дітьми старшого дошкільного віку.

Нами було впроваджено *розвивальну програму «Соціалізація старших дошкільників засобами ігор»*, яка передбачала формування у старших дошкільників навичок взаємодії та довіри, владнання конфліктних ситуацій, позитивного спілкування у різних ситуаціях, розуміння себе, оточуючих та взаємовідносин між ними; опанування умінь ефективного слухання, подолання комунікативних бар'єрів тощо.

Ця програма, насамперед, передбачала проведення циклу *ігрових занять*.

Тривалість розвивальної програми була розрахована на 1 місяць по 2 заняття щотижня (10 занять). Кожне заняття проводилось у час, який передбачений для ігрової і самостійної діяльності старших дошкільників, тривало до 30 хвилин і проводилось в кімнаті для роботи з дітьми (*Додаток В*).

Слід зазначити, що всі заняття починалися з привітання. Завдяки цьому серед дітей встановлювався емоційно-позитивний контакт, радісний настрій і позитивне налаштування на заняття.

Основній частині було відведено більшу частку заняття, яка за змістом реалізувала відповідні завдання програми (використовувалися ігри, що сприяли усвідомленню почуттів, правильного прояву емоцій, комунікативному розвитку, формуванню відповідних норм спілкування та поведінки під час конфліктних ситуацій).

Заключна частина заняття передбачала таку мету: підведення підсумків та рефлексія (діти і ведучий сідали в коло і обмінювались враженнями, що сприяло дружнім стосункам, відчуттю колективізму, позитивним емоціям тощо). Після заочної частини кожного заняття діти прощались з ведучим й один з одним.

Зміст всіх ігрових занять відповідав критеріям щодо соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Всі ігри та ігрові вправи розподілялась за трьома блоками, які логічно пов'язувались між собою. Для ефективного реалізації мети на всіх заняттях застосовувались ігри кожного блоку.

Велику роль у соціалізації старших дошкільників відіграли сюжетно-рольові ігри, які також використовувались під час занять. Вони сприяли розвитку вмінь адресувати своє звернення до окремої особи, з метою привернення його уваги, запросити його до гри; вмінь доброзичливо погодитись чи не погодитись з сюжетом гри, що придумала інша дитина; вмінь ввічливо відмовити чи прийняти відмову однолітка пограти разом, а також сприймати зауваження однолітків стосовно гри; вмінь обґрунтувати власні пропозиції, пояснити про їх необхідність. Комунікативне збагачення сприяє опануванню дітьми старшого дошкільного віку різних способів комунікації і подальшому їх використанню у реальному житті.

Позитивно сприймати пропозицію однолітка, бажання допомогти під час колективної діяльності, доброзичливо ставитись до інших, всі ці вміння відпрацьовувались під час таких ігор, як *«Закінчи малюнок»*, *«Рукавички»*, *«Капітан»*.

Під час формування соціальних та комунікативних навичок старших дошкільників, а саме: безконфліктно взаємодіяти з оточуючими, в разі конфліктної ситуації вміти дружелюбно розв'язати її; узгоджувати власні бажання з інтересами інших; поступитися власним переконанням або ж відстояти його використовувались ігри, протягом яких у дітей формувалось відчуття спільності, наприклад *«Тільки разом»*, *«Спини до спини»*, *«Липучка»* (Додаток В).

Крім того, протягом експерименту ми використовували ігри, правила яких передбачали тільки вербальну взаємодію, тому діти спілкувались лише за допомогою жестів, міміки, умовних сигналів без слів і предметів, наприклад: *«Спілкування без слів»*, *«Життя в лісі»*, *«Мімічна гімнастика»*, *«Невербальна казка»* (Додаток В).

Розвитку комунікативних навичок старших дошкільників сприяли такі ігри, як *«Знайомство»*, *«Комплімент»*, *«Ввічливі слова»* (Додаток В).

Розвитку діалогічного мовлення, зокрема розвитку вмінь вести діалог у парах, наприклад запитання-відповідь, повідомлення-реакція; вмінь слухати і

чути співрозмовника; вмінь висловлювати власні судження сприяли ігри – *«Інтерв'ю»* та *«Побудуємо місто»*.

Важливим показником сформованості соціально-комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку є готовність дітей самостійно вирішувати завдання, що пов'язані зі спілкуванням і взаємостосунками між однолітками та з дорослими. Тому, на наш погляд, ефективними іграми щодо опанування цими навичками були сюжетно-рольові ігри такі, як: *«В групі новенький»*, *«Магазин іграшок»*, *«Вирушаємо на пошук скарбів»*, *«До нас йдуть гості»*. Старші дошкільники із задоволенням розігрували дані ситуації і, таким чином опановували вербальні та невербальні засоби спілкування.

Отже, проведений експеримент, на нашу думку, позитивно вплинув на опанування соціально-комунікативними навичками старшими дошкільниками і сприяв дружнім стосункам між одногрупниками; формуванню комунікативних навичок, соціальної активності та ініціативності.

2.4. Перевірка й аналіз результатів педагогічного експерименту

Контрольний етап експерименту передбачав визначити динаміку змін, що відбулися відповідно до критеріїв та показників соціалізації у дітей старшої групи ЗДО «Дивограй» після формувального етапу експерименту.

Таким чином, для з'ясування динаміки змін рівнів соціалізації старших дошкільників, ми провели контрольні зрізи за кожним критерієм (*соціально-когнітивним, соціально-емоційним та соціально-комунікативним*) на основі аналогічних завдань, що проводились на констатувальному етапі експерименту.

Аналіз результатів, що ми отримали під час контрольного етапу експерименту, дав нам можливість порівняти результати констатувального та контрольного етапів, а також переконатись у суттєвому зростанні рівнів соціалізації дітей, відповідно до критеріїв, у зазначеній групі старших дошкільників.

Відповідно до завдань соціально-когнітивного критерію ми з'ясували прогрес старших дошкільників щодо розуміння різних емоційних станів,

позитивного сприймання оточуючих, вміння аналізувати різноманітні ситуації, а також опанування соціальних норм поведінки.

Показники змін за соціально-когнітивним критерієм, представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Показники рівнів соціалізації старших дошкільників відповідно до соціально-когнітивного критерія після формувального етапу експерименту (%)

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
Високий	3 особи	12,5%	4 особи	16,7%
Середній	12 осіб	50%	14 осіб	58,3%
Низький	9 осіб	37,5%	6 осіб	25%

Як видно з табл. 2.6 в групі відбулися значні щодо правильного визначення емоційного стану та вміння ефективно взаємодіяти відповідно до норм поведінки. Так, кількість дітей із високим рівнем збільшилася на 4,2% (1 особа); із середнім рівнем на 8,3% (2 особи), а низький рівень зменшився на 12,5% (3 особи).

Відповідно до завдань соціально-емоційного критерію нами було виявлено зміни щодо уміння старшими дошкільниками контролювати свої емоції, а також спроможності безконфліктно взаємодіяти.

Узагальнені результати дослідження за соціально-емоційним критерієм до і після експерименту представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Показники рівня відповідно до соціально-емоційного критерія після формувальної експериментальної роботи (%)

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
Високий	4 особи	16,7%	4 особи	16,7%
Середній	11 осіб	45,8%	13 осіб	54,2%
Низький	9 осіб	37,5%	7 осіб	29,1%

Як ми бачимо з табл. 2.7 показники високого рівня за соціально-емоційним критерієм на контрольному етапі експерименту не змінилися, але показники середнього рівня значно підвищилися – на 8,4% (2 особи), і відповідно показники низького рівня зменшилися на 8,4%. Таким чином, ми можемо стверджувати, що формувальна робота вплинула на розвиток соціально-емоційної сфери старших дошкільників. Діти стали краще розуміти свої емоції, почуття та емоційні прояви співрозмовників, а також навчилися виражати різні емоційні стани.

Відповідно до соціально-комунікативного критерія, завдання якого були спрямовані на з'ясування рівня комунікативних умінь, навичок щодо позитивних взаємостосунків, вирішення конфліктних ситуацій, на контрольному етапі експерименту нами були зафіксовані такі зміни, що представлені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Показники рівня відповідно до соціально-комунікативного критерія
після формувального етапу експерименту (%)**

Рівні	Констатувальний етап		Контрольний етап	
Високий	2 особи	8,3%	2 особи	8,3%
Середній	15 осіб	62,5%	17 осіб	70,8%
Низький	7 осіб	29,2%	5 осіб	20,9%

З табл. 2.8 видно, що показники високого рівня за соціально-комунікативним критерієм на контрольному етапі експерименту також не змінилися. Але кількість дітей відповідно до середнього рівня, які показали вміння налагоджувати спілкування з однолітками та дорослими, висловлювати власні думки і бажання у ввічливій та спокійній формі зросла на 8,3 %. І відповідно кількість дітей, які мали комунікативні труднощі та ставились нейтрально до дорослих та однокласників, зменшилась на 8,3%.

За результатами соціально-когнітивного, соціально-емоційного та соціально-комунікативного критеріїв нами було визначено загальний рівень соціалізації дітей старшого дошкільного віку в ЗДО «Дивограй» після формувального експерименту, середній коефіцієнт якого було отримано шляхом відношення суми отриманих даних за компонентами та їх кількості. Узагальнені

кількісні результати вихідного рівня соціалізації старших дошкільників відображено у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Рівні соціалізації старших дошкільників на контрольному етапі експерименту (%)

Рівні	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	12,5%	13,9%
Середній	52,8%	61,1%
Низький	34,7%	25%

Як ми бачимо з табл. 2.9 рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі, у порівнянні з констатувальним етапом експерименту, значно зросли, зокрема високий рівень збільшився на 1,4%, середній на 8,3%, а відповідно низький рівень знизився на 9,7% .

Здобуті результати педагогічного експерименту для зручності порівняння подаємо у вигляді діаграми (див. Рис. 2.1).

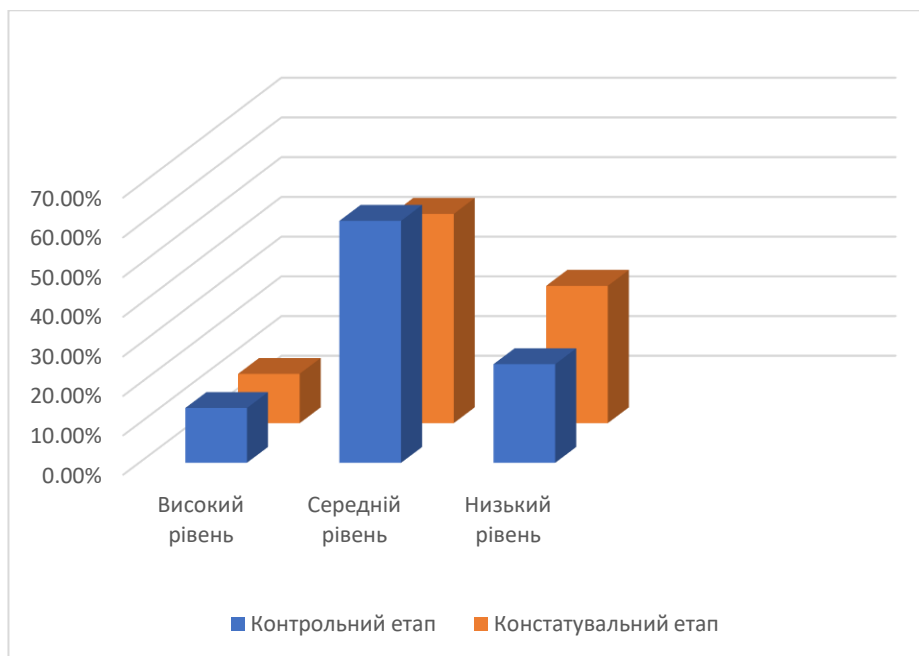

Рис. 2.2. Діаграма результатів контрольного етапу педагогічного експерименту

Таким чином, результати педагогічного експерименту дають змогу стверджувати, що на контрольному етапі експерименту старші дошкільники

охочіше та легше будували стосунки з однолітками і дорослими, частіше мали намір домовитися про ігровий сюжет, ділитись інформацією, позитивно взаємодіяти, вирішувати конфліктні ситуації, надавати допомогу в разі потреби. Крім того, більшість дітей вміли контролювати власні емоції, проявляти співчуття до одногрупників, ввічливо спілкуватися тощо.

Варто також зазначити, що значно зменшилася кількість дітей, які на констатувальному етапі експерименту проявляли сором'язливість, мовчазливість та відчуженість. Участь у різних видах діяльності спонукало дітей до спілкування з однолітками, позитивно ставитися до них.

Висновки до розділу 2

З метою ефективного формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор, нами був проведений констатувальний експеримент, який передбачав використання таких: *соціально-когнітивний, соціально-емоційний й соціально-комунікативний*, кожен з яких передбачав систему показників, що відображали рівень сформованості окремих складових та загального рівня соціалізації старших дошкільників. Відповідно до зазначених критеріїв і їх показників було визначено високий, середній і низький рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

Результати констатувального етапу експерименту показав, що у старших дошкільників переважав середній рівень соціалізації (52,8%). Високий рівень соціалізації спостерігався лише у 12,5% дітей, а низький у 34,7%. Ці результати надали нам підстави стверджувати про необхідність підвищення ефективності процесу соціалізації у старших дошкільників засобами різноманітних ігор.

Аналіз стану проблеми соціалізації старших дошкільників під час ігрової діяльності підтверджує її актуальність та дає змогу нам намітити шляхи підвищення рівня соціалізації як важливого складника підготовки дітей до навчання в умовах НУШ.

У процесі експериментального дослідження було доведено, що формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі

засобами ігор буде ефективним, якщо будуть враховуватись такі педагогічні умови:

- 1) наявність необхідного методичного матеріалу щодо використання ігор у роботі зі старшими дошкільниками;
- 2) створення відповідного предметно-ігрового середовища у ЗДО;
- 3) заохочування дітей старшого дошкільного віку до ігор з однолітками та дорослими.

Контрольний етап експерименту показав, що рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку, у порівнянні з констатувальним етапом, значно зросли, зокрема високий рівень збільшився на 1,4%, середній на 8,3%, а відповідно низький рівень знизився на 9,7%.

Отже, результати контрольного етапу педагогічного експерименту свідчать про ефективність педагогічних умов, комплексу бесід, вправ та ігор, що сприяють соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичне дослідження та експериментальна перевірка педагогічних умов формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор дало змогу дійти висновків:

1. Дослідження проблеми підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в НУШ показало, що готовність дітей передбачає врахування таких компонентів: *психофізіологічний* (відповідний фізичний розвиток: структура і функції мозку, розвиток гальмівних реакцій, нервові процеси, кістко-м'язовий апарат, зір, слух, загальний стан здоров'я); *інтелектуальний*, що враховує сенсорний розвиток (розвиток всіх органів чуттів), мислення (розвиток кругозору, вміння виокремлювати суттєві і не суттєві ознаки предметів, явищ, людей та знання щодо родо-видових відносин між ними), мовлення (вміння правильно вимовляти всі звуки рідної мови, будувати різні типи речень, використовувати мовлення як засіб спілкування як з дорослими, так і з однолітками) й *особистісний*, який передбачає мотиваційний компонент (бажання піти до школи, зробити щось приємне, принести користь людям, досягти успіхів, формування пізнавального інтересу до різних видів діяльності), емоційний (розвиток почуття відповідальності, обов'язку, гідності, людяності, справедливості, відчуття емоційного благополуччя, рівноваги, комфорту, захищеності), вольовий (формування таких якостей, як самостійність, наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість та організованість) та соціальний (знання основних соціальних правил і моральних норм, вміння узгоджувати власні інтереси з груповими, працювати у команді, поступатися, розв'язувати конфлікти мирним способом, діяти по совісті).

2. Аналіз психолого-педагогічних вітчизняних та зарубіжних праць науковців (Е. Баллачей, Є. Богардус, А. Грін, Д. Креч, Р. Крачфілд, Х. Маджумдар, В. Огберн, Т. Поніманська, Т. Парсонс, І. Рогальська, В. Сухомлинський, Пітер Уорслі та ін.) дозволив визначити сутність поняття «соціалізація», яке розглядається як двобічний процес взаємодії особи й соціального середовища, а

саме: застосування цього процесу завдяки системі суспільних стосунків через засвоєння соціального досвіду, у ході якого відбувається формування особистості. Це процес, за допомогою якого люди несвідомо та свідомо отримують теоретичні та практичні знання й навички поведінки у суспільстві, вчаться відчувати та думати разом, але не обов'язково однаково, заради добробуту людей за межами свого власного, і при цьому відчують внутрішні зміни, що включають більший ступінь соціального самоконтролю, соціальної відповідальності та особистого збагачення.

3. Завдяки аналізу Міжнародних та вітчизняних державних нормативно-правових документів, методичної літератури й дисертаційних досліджень було з'ясовано, що передумовами ефективного формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі є врахування відповідних напрямів та змісту роботи, а саме:

- **ігрова діяльність**, яка сприяє формуванню інтересу до взаємодії з однолітками та соціальній активності в колективних іграх; вихованню поваги до співучасників по грі, їхніх прав, бажання усамітнитися; розвитку емпатії (здатність співпереживати та співчувати, керувати власними емоціями та виражати почуття); розвитку позитивних особистісних якостей (самостійність, відповідальність, працелюбність, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність тощо);

- **комунікативна діяльність**, що передбачає усвідомлення етики людських взаємин, орієнтацію у відмінностях між людьми, прищеплення поваги до прав інших; збагачення словника дітей і формування вміння вербалізувати основні поняття, пов'язані із життям людини в суспільстві; ознайомлення з правами людини/дитини та необхідністю їх дотримання; формування елементарних знань про соціальні явища, події, відносини, способи їх мирного та конструктивного налагодження; формування здатності встановлювати доброзичливі взаємини в різних сферах життєдіяльності, опанування навичок емоційної саморегуляції, вираження почуттів за допомогою слів, міміки, жестів;

виховання людяності, справедливості, готовності приймати точку зору іншої людини;

- **здоров'язберезувальна діяльність**, завдяки якій формується позитивне ставлення як до свого здоров'я, так і до здоров'я інших людей; здатність проявляти дружнє та неупереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, допомагати їм у разі необхідності та підтримувати їх;

- **художньо-естетична діяльність**, яка сприяє формуванню ціннісного ставлення та поваги до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур; вихованню естетичного і ціннісного ставлення до творів мистецтва як суспільного надбання;

- **пошуково-дослідницька діяльність** метою якої є: привчити дітей сприймати себе як активного учасника і члена суспільства; формувати інтерес до пізнання природи, оточення; формувати у старших дошкільників екологічну культуру, інтерес до дослідницької діяльності; виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до людської праці; розвивати такі особистісні якості як активність, спостережливість, самостійність, ініціативність, креативність тощо.

Встановлено, що в межах кожної діяльності, завдяки плідній співпраці сім'ї й ЗДО, необхідно застосовувати відповідні та перевірені педагогічні методи, форми та засоби роботи з дітьми в освітньому процесі, які будуть стимулювати старших дошкільників проявляти соціальну активність.

4. З метою ефективного формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі засобами ігор, нами був проведений констатувальний експеримент, який передбачав використання таких: *соціально-когнітивний, соціально-емоційний й соціально-комунікативний*, кожен з яких передбачав систему показників, що відображали рівень сформованості окремих складових та загального рівня соціалізації старших дошкільників. Відповідно до зазначених критеріїв і їх показників було визначено високий, середній і низький рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

Визначення та аналіз рівнів соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі на констатувальному етапі експерименту показав, що у

старших дошкільників переважав середній рівень соціалізації (52,8%). Високий рівень соціалізації спостерігався лише у 12,5% дітей, а низький у 34,7%. Ці результати надали нам підстави стверджувати про необхідність підвищення ефективності процесу соціалізації у старших дошкільників засобами різноманітних вправ та ігор.

5. Педагогічними умовами використання ігор як засобу формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання у школі нами визначено:

- наявність необхідного методичного матеріалу щодо використання ігор у роботі зі старшими дошкільниками;
- створення відповідного предметно-ігрового середовища у ЗДО;
- заохочування дітей старшого дошкільного віку до ігор з однолітками та дорослими.

6. Результати експерименту на формувальному етапі показали, що рівні соціалізації дітей старшого дошкільного віку, у порівнянні з констатувальним етапом, значно зросли, зокрема високий рівень на констатувальному етапі мали 12,5% дітей групи, наприкінці формувального етапу склав 13,9% (збільшився на 1,4%); середній рівень на констатувальному етапі був 52,8% став 61,1% (збільшився на 8,3%), низький рівень на констатувальному етапі мали 34,7% дітей, а на формувальному – 25%, відповідно знизився на 9,7%.

Отже, результати контрольного етапу педагогічного експерименту свідчать про ефективність педагогічних умов, комплексу бесід, вправ та ігор, що сприяють соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Проблеми формування соціально-комунікативної компетенції в системі дошкільної ланки освіти засобами гри. *Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи* : зб. матеріалів доп. учасн. І-ї Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Дрогобич : Посвіт, 2013. С. 179-180.
2. Акулова О. Театралізовані ігри. *Дошкільне виховання*. 2005. № 4 С. 15-21.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. Наказ МОН від 12.01.2021 р. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
4. Бегас Л. Д. Проблема театралізованої діяльності в загальній та спеціальній педагогіці. *Корекційна педагогіка і психологія*. 2011. С. 35-41.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
6. Бітаєв В. А. Людина і соціокультурне середовище : проблема взаємоадаптація. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*. 2004. С. 81-90.
7. Бобак О. Б. Педагогічні засади соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї у II-й половині XX століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2015. 221 с.
8. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Слово, 2006. 304 с.
9. Бойко А. М. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки : індивідуальні тьюторські завдання для студентів II – V курсів : навч. Посібник. Полтава : «Техсервіс», 2007. 359 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2539/1/Boiko.pdf>

10. Брикунець Л. Готовність дитини до навчання у школі. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 12. С. 32-34.

11. Варяниця Л. О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 235 с.

12. Гаврилюк С. М. Художній розвиток дітей 5-7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад». автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Миколаїв, 2010. 21 с.

13. Гавришак Л. Соціалізація особистості. URL : <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/174783/177970>

14. Готовність дитини до школи. URL : http://dnz281.edu.kh.ua/storinka_psihologa/rekomendacii_praktichnogo_psihologa/gotovnistj_ditini_do_shkoli/

15. Грицишина Т. І. Соціалізація дитини старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. №12 (55). С. 12-15.

16. Давидов В. Г. Від дитячих ігор до творчих ігор і драматизацій. *Театр і освіта*: зб. наукових праць. 1992. №3. С. 12-13.

17. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець – Білоскаленко та ін.; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. науки України, Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

18. Завязун Т. В. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної освіти. URL : <http://www.zipro.net.ua> – назва з екрану.

19. Загарницька І. І. Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія "Філософія, педагогіка, психологія"* : збірник наукових праць, Вип.14. Київ, 2011. С. 39-45.

20. Загарницька І. І. Феномен дитинства: філософсько-соціологічний аналіз : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 320 с.
21. Захарова Н. М. Адаптація дітей до дитячого садка. *Дошкільне виховання*. 2006. № 4. С. 8-11.
22. Захарова Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору : монографія. Донецьк : вид-во "Ноулідж" (донецьке відділення), 2010. 218 с.
23. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2007. 242 с.
24. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць*. Житомир : Вид-во "Волинь", 2003. 383 с.
25. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку»Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 208 с.
26. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стилос, 2000. 336 с.
27. Косенчук О. Дитина в соціумі. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Pidvyshchennya%20kvalifikatsiyi/15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf
28. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Ч. 1 : Концепції, проектування технології створення. Запоріжжя : ЛПКС, 2009. 320 с.
29. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія : у 2 ч. Київ: Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
30. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. 240 с.

31. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2004. 22 с.
32. Лаврентьєва Г. Партнерське спілкування – школа соціалізації. *Дошкільне виховання*. 2002. № 10. С. 4-5.
33. Лаврентьєва Г. Розвивальне предметно-ігрове середовище : європейський досвід та новітні підходи. *Палітра педагога*. 2001. № 4. С. 11-13.
34. Литвиненко С. С. Школа майбутнього першокласника. *Дошкільний навчальний заклад*. 2012. № 11. С. 2-5.
35. Логвиненко Т. О. Педагогіка сімейного виховання : навч. метод. посіб. до самостійної роботи для студентів спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка». Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 160 с.
36. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2012. 106 с.
37. Матвієнко С. І. Фольклор як засіб формування соціального досвіду дитини старшого дошкільного віку. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М.Гоголя. №2. 2016. С. 73-78.
38. Михайленко О.В. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу в педагогічному процесі. *New Inception : a scientific journal / Т.Н.Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»; S.Strilets (Ed.). Chernihiv, 2022. No.3-4(9-10). С. 68–78. DOI: <https://doi.org/10.58407/NI.22.3-4.6>*
39. Михайленко О.В., Оніщенко Т.А. Готовність старших дошкільників до НУШ. *Information Activity as a Component of Science Development : Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Edmonton, Canada, 2023. С. 324-326.
40. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія. Київ : Фенікс, 2013. 500 с.

41. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка : навч. посіб. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2007. 284 с.
42. Парсонс Т. Процес соціалізації і структура референтної групи. URL : <http://elbib.in.ua/talkota-parsons-protses-sotsializatsiyi-i-struktura-referentnoyi-grupi-sotsiologiya.html>
43. Печенко І. П. Окремі концептуальні засади соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 3 (52). С. 19-29.
44. Пихтіна Н. П. Організаційно-педагогічні умови адаптації дошкільників до ДНЗ (за вимогами КМС ОНП) для студентів спеціальності «Дошкільне виховання» : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 338 с.
45. Пихтіна Н. П. Профілактика негативних проявів у поведінці дітей : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2014. 376 с.
46. Пихтіна Н. П. Теорія і методика ігрової діяльності дітей : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2019. 267 с.
47. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Проектування предметно-розвивального середовища в ДНЗ : навч. посіб. для студ. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 69 с.
48. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
49. Приоритетні напрямки діяльності. URL : <https://dnz37.edu.vn.ua> > tiger (дата звернення: 15.01.2023).
50. Прищепа Т. І. Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 169 с.
51. Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі «Грайлик» / О. М. Березіна, О. З. Гніровська, Т. А. Линник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 56 с.
52. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова та ін. Київ : ТОВ «МЦФЕР - Українм», 2014. 452 с.

53. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.

54. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 499 с.

55. Сиротич Н. Попередження синдрому «соціокультурного споживача» засобами театралізованої гри. *Вихователь методист дошкільного закладу*. 2013. №9. С. 15-26.

56. Соціалізація – ВУЕ – Велика українська енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

57. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за загред. О. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

58. Соціальна готовність дітей до навчання в школі. URL : <https://vseosvita.ua/library/informacia-na-temu-socialna-gotovnist-ditej-do-navcanna-v-skoli-471823.html>

59. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

60. Стародубцева І. В. Соціальний досвід як продукт соціалізації особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2006. Вип. 9. Кн. 1. С. 30-39.

61. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Київ : Рад. шк., 1971. 208 с.

62. Сухомлинський В.О. Процес соціалізації. Вибрані твори: У 5 т. Т.1. Київ : Рад. школа, 1976. С. 448-451.

63. Тукач І. І. Формування соціального досвіду дитини дошкільного віку: історико-педагогічний аналіз. *Наукові записки НДПУ імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 125-129.

64. Цвіток В. Розвиток соціальної компетентності дошкільників. URL : <https://naurok.com.ua/seminar-praktikum-dlya-vihovateliv-rozvitok-socialno-kompetentnosti-doshkilnikov-344221.html>

65. Юрченко. В.О. Сухомлинський про соціалізацію. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9429/1/%D0%AE%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%92%2C.pdf>

66. Bogardus E. S. Fundamentals of Social Psychology Chapter 20: Socialization. URL : https://brocku.ca/MeadProject/Bogardus/1924/1924_20.html

67. Classic Texts: Talcott Parsons “The Social Structure of the Family” URL : <https://www.tutor2u.net/sociology/reference/classic-texts-talcott-parsons-the-social-structure-of-the-family-1959>

68. Complete Information on the Meaning and Agencies of Socialization. URL : <https://www.coursesidekick.com/sociology/study-guides/atd-bmcc-sociology/complete-information-on-the-meaning-and-agencies-of-socialization>

69. Schaffler T. R. A Formula for the Process of Socialization URL : <https://www.jstor.org/stable/2263254>

70. Socialisation: The Meaning, Features, Types, Stages and Importance. URL : <https://www.yourarticlelibrary.com/sociology/socialisation-the-meaning-features-types-stages-and-importance/8529>

71. The Importance of Socialization in Society. URL : <https://www.sociologydiscussion.com/socialization/the-importance-of-socialization-in-society/2200>

ДОДАТКИ

Додаток А

Процедура виконання й оцінки завдань щодо вивчення рівнів соціалізації за критеріями і показниками

Соціально-когнітивний критерій

Показник: розуміння дитиною специфіки ситуації спілкування.

Завдання: «Ставлення дитини до однолітків».

Мета: виявити труднощі старших дошкільників у встановленні контактів з однолітками.

Процедура виконання. Вихователям пропонували прочитати твердження і з'ясувати наявність чи відсутність зазначених особливостей у дитини (див. додаток Е).

Методичний коментар. Ствердна відповідь оцінювалася 1 балом, заперечна – 0 балів. Потім підраховувалася загальна сума балів:

- 1 – 3 бали – незначні труднощі дитини у формуванні взаємин з однолітками;
- 4 – 6 балів – старший дошкільник не вміє встановлювати контакти з однолітками;
- 7 – 10 балів – вихованець має серйозні труднощі у спілкуванні, взаємодії з дітьми.

Показник: обізнаність з іграми. **Завдання:** «Помічники».

Мета: встановити рівень умінь дітей взаємодіяти один з одним, співвідносити свої бажання і прагнення з інтересами інших, брати участь у колективних справах, надавати необхідну допомогу.

Матеріал: клей, ножиці, папір, лійки, ганчірки.

Процедура виконання. Дітям пропонували погратися у гру «Як можна допомогти», виконати різні доручення. Вихованців ділили на підгрупи і пояснили, що в кожній із них треба обрати капітана (який робитиме звіт про виконану роботу), підготувати необхідний матеріал, розподілити обов'язки і виконати поставлене перед командою завдання. Після цього кожна підгрупа отримувала такі завдання:

- допомогти помити столи і стільці;
- підклеїти книжки, які порвалися;
- полити квіти, витерти пилюку з листя;
- допомогти прибрати в ігровій зоні.

Методичний коментар. У протоколі фіксувалося вміння запропонувати мету діяльності, спланувати її зміст, розподілити обов'язки, вибрати засоби для виконання завдання, здатність об'єктивно оцінити загальний результат, урахувати думку партнера, підкорятися його вимогам, а також приймати та надавати допомогу.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина брала на себе функцію організатора взаємодії, розподіляла обов'язки, проявляла вміння вислухати іншого, узгоджувати з ним свої пропозиції, йти на поступки, надавала допомогу, у разі потреби могла звернутися до дорослого чи іншої дитини;

2 бали – вихованець був недостатньо ініціативним, приймав пропозиції активніших дітей, знав норми організованої взаємодії, але не завжди враховував інтереси інших дітей, не надто охоче надавав допомогу ровесникам, сам приймав допомогу, але самостійно не звертався за нею;

1 бал – старший дошкільник не виявляв активності, підкорявся чужим ініціативам, не дотримувався норм організованої взаємодії, виявляв байдужість до однолітків або неспроможність допомогти, відмовлявся від допомоги дорослого чи однолітка.

Показник: вміння розуміти емоційний стан інших дітей.

Завдання: «Відображення почуттів».

Мета: виявити вміння старших дошкільників розуміти емоційний стан однолітків, дорослих та розповідати про нього.

Процедура виконання. Після знайомства та налагодження доброзичливої атмосфери спілкування експериментатор пропонував дітям розглянути сюжетні малюнки, на яких зображені діти та дорослі в різних ситуаціях (Мама сварить хлопчика. Дівчинка розбила чашку. Хлопці їдять цукерки. Дівчинка плаче через відсутність іграшки), після чого дати відповідь на такі запитання:

- Хто зображений на малюнку?
- Що вони роблять?
- Як вони себе почувають? Який у них настрій?
- Як ти здогадався(-лася) про це?

Методичний коментар. Дослідження проводилося індивідуально. Після фіксації відповіді на перше запитання озвучували наступне. Дитина мала зрозуміти емоційний стан зображуваних осіб. У протоколі фіксувалося, чи самостійно і правильно старший дошкільник визначив почуття персонажів, пояснив їх причину і зробив прогноз подальшого розвитку ситуації, чи завдання виконувалося з допомогою дорослого.

Оцінювання здійснювалося за шкалою:

3 бали – дитина самостійно і правильно охарактеризувала емоційний стан однолітків та дорослих, з'ясувала його причину і спрогнозувала подальший розвиток зображеної ситуації;

2 бали – старший дошкільник виконував завдання з допомогою дорослого;

1 бал – вихованець не зумів визначити емоційний стан зображених на малюнках людей, пояснити його причину і передбачити подальший розвиток ситуації.

Показник: обізнаність із нормами соціальної поведінки.

Завдання: «Олівець».

Мета: оцінити сформованість у дітей уміння не сваритися, спокійно реагувати в конфліктних ситуаціях, із повагою ставитись до тих осіб, котрі їх оточують.

Процедура виконання. Двом дітям пропонували закінчити малюнок на великому аркуші паперу. У коробці був один олівець, який привертав увагу дітей своєю

новизною й оригінальністю і був необхідний обом. Звичайний олівець такого ж кольору лежав поруч.

Методичний коментар. Під час виконання завдання оцінювалася здатність дошкільника адекватно реагувати в конфліктній ситуації та вміння з повагою ставитися до потреб іншого.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина не провокувала конфлікту, намагалася знайти справедливе рішення або зверталася за допомогою до дорослого;

2 бали – вихованець не провокував конфлікту, але й ініціативи щодо його подолання не виявляв, ішов на поступки;

1 бал – дошкільник провокував конфлікт, не враховував інтересів іншої дитини, не звертався за допомогою до дорослого, не вмів спокійно висловити свою думку.

Соціально-емоційний критерій

Показник: емоційна спрямованість на однолітків у групі.

Завдання: «Не поділили іграшку».

Мета: визначити рівень вміння дітей не сваритися, не створювати конфліктних ситуацій.

Матеріали: коробка та іграшки (відповідно до кількості дітей), серед яких є нова, приваблива.

Процедура виконання. Кожній дитині пропонували вибрати іграшку. Якщо виникала конфліктна ситуація через нову, то після нетривалого спостереження за поведінкою дітей експериментатор втручався і пропонував кілька варіантів залагодження конфлікту:

- віддати іграшку тому, хто взяв її першим;
- нікому не віддавати нову іграшку;
- бавитись усім разом;
- гратися іграшкою за чергою;
- віддати іграшку дитині, в якій сьогодні поганий настрій.

Дорослий вислуховував пропозиції кожної дитини.

Методичний коментар. Упродовж виконання завдання ми очікували від старших дошкільнят прояву уміння співвідносити своє рішення з рішенням інших дітей і вибрати правильне.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина правильно знаходила спосіб подолання конфліктної ситуації, а також погоджувалась з іншими правильними вирішеннями і намагалась уникати конфлікту;

2 бали – вихованець знав вихід із конфліктної ситуації, але не завжди враховував рішення інших дітей;

1 бал – старший дошкільник не пропонував способів виходу із конфліктної ситуації і не вмів вибрати правильне із запропонованих дорослим рішень.

Показник: вміння контролювати свої емоції та настрій.

Завдання: «Дзеркало настрою».

Мета: визначити вміння дітей зрозуміти настрій партнера з огляду на його вербальну чи невербальну поведінку.

Процедура виконання. Дітей об'єднували в пари чи невеликі підгрупи і визначали, хто буде задавати емоцію, а хто – її відображати. Скажімо, вихователь пошепки повідомляв дитині, яка мала демонструвати почуття, якусь інформацію: «За мною прийшов тато, і я мушу йти» (сум); «Мені сьогодні куплять песика» (радість); «Я більше не буду битися» (сором, провина); «Ти зламав мені велосипед» (гнів, злість); «Я туди не піду. Там темно» (страх); «Я не буду ділитися іграшками з Тарасом» (образа); «Який великий динозавр!» (подив, захоплення). Вихованець повторював фразу, а інша дитина мала визначити в цей момент його почуття. Потім діти обмінювалися «ролями».

Методичний коментар. Під час виконання завдання увага зверталася на самостійність визначення емоційного стану однолітка. Також відзначалося, як дитина за допомогою мовлення, міміки та жестів може передати різноманітні почуття й емоції.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина самостійно і правильно визначала емоційний стан однолітка під час повторення заданої фрази, адекватно передавала з допомогою міміки, жестів і мовлення різноманітні почуття;

2 бали – старший дошкільник визначав почуття з допомогою дорослого, фразу вимовляв емоційно, але емоції передавав не завжди адекватно;

1 бал – вихованець зазнавав труднощів при визначенні емоційного стану однолітка, не вмів при вимовлянні заданої фрази передати різні почуття.

Показник: вміння будувати безконфліктні взаємини.

Завдання: бесіда «Дружба в групі».

Мета: виявити знання дитини про життя у садку, взаємини у групі.

Процедура виконання. Дітям пропонували дати відповіді на такі запитання:

1. Чи подобається тобі гратися з дітьми в групі?
2. Тобі більше подобається гратися одному чи з дітьми?
3. Як можна запросити друзів до участі у грі?
4. Що потрібно зробити, щоб діти гралися дружно?
5. Що означає домовитися про правила гри?
6. Що ти робиш, коли твій товариш тебе не розуміє?

Методичний коментар. Відповіді фіксували у протоколах. Під час бесіди увага зверталася на спроможність дитини дати повну, змістовну відповідь.

Шкала оцінювання:

3 бали – старший дошкільник самостійно й охоче відповідав на запропоновані запитання, висловлював власні погляди з приводу розв'язання різноманітних ситуацій;

2 бали – дитина відповідала на запитання з допомогою вихователя, але не завжди правильно;

1 бал – вихованець не зумів висловити свою думку навіть із допомогою дорослого.

Показник: володіння соціально прийнятими способами вираження емоцій.

Завдання: дидактична вправа «Можна і не можна».

Мета: виявити знання старших дошкільників про соціальні норми поведінки.

Процедура виконання. Дітям пропонували набір малюнків із зображенням певної взаємодії дітей: дівчатка разом бавляться ляльками, хлопець порвав книжку дівчинки, хлопчик відібрав іграшку в меншої дитини, хлопці разом споруджують будиночок із кубиків.

Методичний коментар. Дорослий, показуючи дітям одну з карток, просив відповісти на запитання «Можна так робити чи ні? Чому?». Дитина мала зрозуміти конфліктну ситуацію і розповісти, що б вона зробила на місці ображеного персонажа.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина правильно відповідала на запитання, адекватно відреагувала на ситуацію та знайшла спосіб подолання конфлікту;

2 бали – вихованець недостатньо правильно, але з допомогою дорослого таки знайшов спосіб подолання конфліктної ситуації;

1 бал – старший дошкільник був пасивним щодо виконання запропонованого завдання.

Соціально-комунікативний критерій

Показник: уміння вести діалог із дорослими і ровесниками.

Завдання: «Спостереження».

Мета: виявити комунікативні вміння старших дошкільників.

Процедура виконання: спостереження за дошкільником у процесі повсякденної та ігрової діяльності.

Методичний коментар. Упродовж спостереження увагу приділяли характеру спілкування дитини, її ініціативності, вмінню вступати в діалог, підтримувати та вести його, слухати співрозмовника, чітко висловлювати свої думки.

Шкала оцінювання:

3 бали – вихованець охоче і радо спілкується з однолітками, підтримує діалог, поважає думку співрозмовника;

2 бали – старший дошкільник має труднощі у спілкуванні з іншими дітьми та не вміє чітко висловлювати власну думку;

1 бал – старший дошкільник демонструє значні труднощі у спілкуванні, безініціативний у веденні діалогу.

Показник: уміння взаємодіяти в процесі ігрової діяльності, співвідносити свої бажання з інтересами інших.

Завдання: «Що ти скажеш?».

Мета: виявити вміння вихованців орієнтуватися у мовленнєвій ситуації.

Процедура виконання. Дитині описували відповідну мовленнєву ситуацію і пропонували уявити, що це сталося з нею. Наприклад: «Ти приїхав у гості до бабусі і вийшов на вулицю погратися. Там незнайомі діти бавилися у цікаву гру. Тобі теж захотілося погратися з ними. Що ти скажеш?»; «Вихователь розмовляє з іншою дитиною. Тобі треба у нього щось запитати. Як ти це зробиш?»; «На

занятті з малювання у тебе зламався потрібний тобі олівець. Як ти попросиш олівець у товариша?»).

Методичний коментар. Діагностика проводилася індивідуально. При оцінюванні бралися до уваги адекватність розуміння ситуації, повнота відповіді.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина правильно орієнтується у мовленнєвій ситуації, відповіді на запитання повні (3 – 4 речення);

2 бали – вихованець недостатньо добре орієнтується у мовленнєвій ситуації, відповіді нечіткі і не завжди правильні;

1 бал – старший дошкільник не зміг виконати завдання.

Показник: вміння отримати необхідну інформацію під час діалогу.

Завдання: «Інтерв'ю».

Мета: визначити вміння отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, вести простий діалог із дорослими та однолітками.

Процедура виконання. Дитині пропонували уявити себе кореспондентом і взяти інтерв'ю в будь-кого з дітей або дорослих: задати кілька запитань про садок, групу, заняття тощо. Після отримання відповідей старший дошкільник мав розповісти про свій «репортаж». Далі дітям пропонували переказати інтерв'ю «кореспондента».

Методичний коментар. Дослідження проводилося з підгрупою дітей. У протоколі фіксували зміст запитання, ступінь самостійності, логічність та послідовність запитань.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина охоче виконувала завдання, самостійно формулювала 3 – 5 запитань, загалом «Інтерв'ю» було логічним і послідовним;

2 бали – вихованець формулював 2 – 3 короткі запитання з допомогою дорослого, логіка інтерв'ю не зберігалася;

1 бал – дитина відмовлялася від виконання завдання.

Показник: вміння отримати необхідну інформацію під час діалогу.

Завдання: «Інтерв'ю».

Мета: визначити вміння отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, вести простий діалог із дорослими та однолітками.

Процедура виконання. Дитині пропонували уявити себе кореспондентом і взяти інтерв'ю в будь-кого з дітей або дорослих: задати кілька запитань про садок, групу, заняття тощо. Після отримання відповідей старший дошкільник мав розповісти про свій «репортаж». Далі дітям пропонували переказати інтерв'ю «кореспондента».

Методичний коментар. Дослідження проводилося з підгрупою дітей. У протоколі фіксували зміст запитання, ступінь самостійності, логічність та послідовність запитань.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина охоче виконувала завдання, самостійно формулювала 3 – 5 запитань, загалом «Інтерв'ю» було логічним і послідовним;

2 бали – вихованець формулював 2 – 3 короткі запитання з допомогою дорослого, логіка інтерв'ю не зберігалася;

1 бал – дитина відмовлялася від виконання завдання.

Показник: вміння вислухати співрозмовника, спокійно відстоювати власну думку.

Завдання: «Безлюдний острів».

Мета: виявити вміння дитини вислуховувати іншого, з повагою ставитися до його думки, інтересів, спокійно відстоювати власні погляди.

Зміст виконання. Дітям пропонували уявити, що вони їдуть на безлюдний острів. Вихованці мали розповісти про своє перебування на ньому, спираючись на такі запитання:

- Із чого ви б почали життя на острові?
- Які предмети необхідно взяти із собою?
- Що буде робити кожен з вас? Спробуйте розподілити обов'язки між собою. Кого б ви обрали командиром?
- Що ви будете робити, аби захиститися від сильного вітру?

Методичний коментар. Завдання проводилося з підгрупою дітей. Під час оцінювання звертали увагу на їхню ініціативність у спілкуванні, висунуті пропозиції, вміння вислухати іншого, переконати, піти на поступки.

Шкала оцінювання:

3 бали – дитина виявляла ініціативу у спілкуванні, брала на себе функції організатора, вносила пропозиції, водночас виявляючи вміння вислухати іншого, узгоджувати з ним свої плани, йти на поступки;

2 бали – старший дошкільник недостатньо, але позитивно активний у спілкуванні, приймає пропозиції ініціаторів, може заперечити, враховуючи свої інтереси, висуває власні пропозиції;

1 бал – вихованець не вступає у спілкування, не виявляє активності, пасивно «слідую» за ініціативними дітьми, не висловлює ні свої думки, ні бажань, або виявляє негативну у спрямованість спілкуванні, з егоїстичними настроями, не враховує бажання однолітків, наполягає на своєму.

Методичні рекомендації вихователям щодо організації та проведення творчих ігор як засобу спрямованої соціалізації старших дошкільників

Творча гра – провідна діяльність дошкільників, яка задовольняє вікові потреби дітей та допомагає оволодіти знаннями і вміннями. У грі починається моральний та розумовий розвиток дитини, а головне – становлення особистості.

Методичні рекомендації до проведення творчих ігор

I. Вимоги до гри:

- кожна дитина повинна вміти виконувати будь-яку роль тієї чи іншої гри (мінатися ролями);
- вживати ввічливі слова – необхідна умова культури спілкування;
- включати в творчі ігри лічбу та вимір, переходячи від конкретних форм до більш абстрактних;
- ігровий матеріал має бути привабливий і розміщений у доступних для дітей місцях.

II. Керівництво вихователя грою:

- знати психологічні та вікові особливості дітей дошкільного віку, індивідуальні – кожної дитини;
- завойовувати довіру у вихованців, розуміти ігрові задуми дітей, їх переживання, вміти встановлювати з ними дружні контакти;
- вміти пробудити у дитини інтерес, цікавість до гри, бажання гратися в колективі однолітків;
- добре знати структуру творчої гри, її чотири компоненти (розподіл ролей, ігрові дії ролей, ігрове застосування предметів та їх умовну заміну іншими предметами, стосунки між гравцями);
- проводити роботу з дітьми по ознайомленню з навколишнім життям, працею дорослих у різних сферах, щоб діти мали певні конкретні знання про навколишню дійсність, які б вони могли використати в грі;
- розвивати в процесі гри у дошкільників творчість, фантазію, уяву, використовуючи різноманітні прийоми: запитання, заохочення, репліку, вказівку, оцінку окремих персонажів, тощо;
- тримати в полі зору всіх учасників гри, а часом самому бути її учасником (у старших дошкільників розвивати самостійність, цілеспрямованість, наполегливість);
- сприяти організації дитячого колективу у грі, вихованню дружніх почуттів, позитивних моральних якостей.

Комплексний метод керівництва ігровою діяльністю передбачає два основних етапи:

1. Виникнення гри на основі вражень дітей у процесі ознайомлення із суспільними явищами, поглиблення і розвиток її за допомогою іграшок та замінників.

2. Активізація педагогічно доцільного змісту ігор – знань, моральних уявлень, творчості, самостійності – за допомогою рольового спілкування вихователя з дітьми, введення правил колективної гри.

Для забезпечення правильної організації та проведення творчої гри, необхідні:

- чіткість та послідовність планування навчально-виховної роботи з керівництва творчими іграми;
- зв'язок між навчанням на заняттях, творчими іграми та працею, спрямованими на задоволення потреби гри;
- складання перспективного планування підготовки творчих ігор на рік;
- конкретизація ігрової ситуації, безпосередньо вихователем у період гри, спираючись на знання та вікові особливості дітей, конкретну ситуацію, досвід, такт, педагогічну майстерність.

Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей у ході творчих ігор

У дошкільному віці закладаються основні риси особистості й характеру, форми поведінки в різних соціальних ситуаціях, здатність співвідносити власні бажання і потреби з бажаннями і потребами інших людей, творчі здібності. Неоціненну допомогу в цьому надає включення дітей в ігрову діяльність, різноманітність і поліфункціональність якої істотно збагачують процес виховання і навчання.

- Розвиваюче середовище групи повинне передбачати вільну творчу діяльність дітей у ході творчих ігор;
- Необхідною умовою для розвитку творчих здібностей у ході творчих ігор є різноманітність і доступність предметно-інформаційного середовища;
- Атрибути для творчих ігор повинні бути різноманітними, привабливо оформлені, відповідати можливостям дітей;
- Вихователю повинен спостерігати за творчими іграми, щоб надалі врахувати які знання досить засвоєні дітьми, а які слід уточнити і розширити;
- Вихователю повинен спонукати дітей знаходити в грі свої способи створення сюжету;
- У процесі творчої гри з готовим сюжетом дітям повинна бути надана можливість завершення гри, педагог може на правах учасника схилити хід подій до більш адекватного і обумовленого цілями гри кінця, але право вибору залишається за дітьми;
- Вихователю сприяє тому, щоб діти відображали в міміці, жестах і висловлюваннях своє враження від гри;
- Проведення сюжетно-рольової гри має включати в себе організацію ігрового простору, підбір необхідних аксесуарів та атрибутів гри;
- У всіх вікових групах повинні бути створені умови для творчих ігор;
- Побудова творчої гри проводиться з урахуванням реальних фізичних і психічних можливостей дітей дошкільного віку;
- Введення правил і обмежень у грі не повинно пригнічувати особистісної активності кожної дитини, але направляє в межі поведінки;
- Важливим є наявність зразків творчої поведінки з боку дорослого в ході гри.

ПЕРЕЛІК ТВОРЧИХ ІГОР, ЩО ВИКОРИСТОВУВАЛИСЬ НА ФОРМУВАЛЬНОМУ ЕТАПІ ЕКСПЕРЕМЕНТУ

Творчі ігри, спрямовані на розвиток здатності дитини приймати задуми іншого, вміння допомагати під час спільної діяльності, емоційно відгукуватись на потреби інших:

Гра «Закінчи малюнок»

Мета: формувати відчуття приналежності до групи, вміння взаємодіяти.

Інструкція: Діти сидять у колі. У кожного – набір фломастерів або олівців та листок паперу. Вихователь говорить: «Зараз кожен з вас почне малювати свою картинку. За моїм сигналом ви скасуєте малювання і тут же віддасте свою незакінчену картинку сусідові ліворуч. Він продовжить малювати вашу картинку, потім за моїм сигналом урветься і віддасть її своєму сусідові. І так до тих пір, поки той малюнок, який ви починали малювати на початку, не повернеться до вас». Діти починають малювати будь-яку картинку, потім за сигналом вихователя передають її одному сусідові і одночасно отримують від іншого сусіда його зображення. Після того, як картинки обійшли повне коло і повернулися до своїх початкових

авторів, можна обговорити, що в результаті вийшло і хто з дітей що намалював на кожному загальному малюнку.

Для формування взаємодії використовували рухливі ігри. Вони є важливими у формуванні вміння взаємодіяти, оскільки результат таких ігор часто залежить від групи дітей. Налаштованість на кінцевий результат спонукає учасників до відповідального, уважного ставлення один до одного. Це ігри «Гусениця», «Кенгуру», «Склеєна дошка», «Плутанина».

Гра «Кенгуру» Мета: розвиток навиків взаємодії з партнером.

Інструкція: Учасники діляться на пари. Один з них, кенгуру, стоїть, інший – дитинча кенгуру – спочатку встає спиною до нього, а потім присідає. Партнери беруться за руки. Завдання кожної пари – саме в такому положенні, не рознімаючи рук, пройти до протилежної стіни, обійти перешкоди.

Вибір сюжетно-рольових ігор як засобу формування соціальнокомунікативної компетенції старшого дошкільника обґрунтовується тим, що сюжетно-рольова діяльність дозволяє встановити зв'язок між педагогом і дітьми, між самими дітьми. Повноцінне спілкування в процесі організації ігор сприяє розвитку в дітей вмінь і навиків соціальної взаємодії. У них розвивається здатність брати на себе ігрові ролі, узгоджувати свою поведінку з поведінкою партнера, виявляти доброзичливість. У спілкуванні розвивається емпатія (здатність емоційно відгукуватись на переживання інших, виявляти співчуття, бажання і вміння втішити, допомогти).

Одночасно з розвитком вміння орієнтуватися в різних емоціях та почуттях дітей вчили виявляти емоційну чутливість до інших людей, розповідати про свої почуття та емоції. Це можна проілюструвати на прикладі гри «Що відчуваєте», «Добрі ельфи».

Гра «Що відчуваєте?» Мета: формувати вміння передавати словесно свої переживання.

Інструкція: Ведучий говорить будь-яке словосполучення або слово, наприклад: «Іде дощ». Дитина розповідає, що вона відчуває по відношенню до цього. Інші діти слухають, а потім погоджуються, або пояснюють протилежну думку.

Гра «Добрі ельфи» Мета: формування відкритості в групі.

Інструкція: Вихователь сідає на підлогу, збирає дітей навколо себе і розповідає казку: «Колись давним-давно люди не вміли спати. Вони працювали і вдень і вночі і, звичайно ж, дуже втомлювалися. І тоді добрі ельфи вирішили їм допомогти. Коли наступала ніч, вони прилітали до людей, ніжно гладили їх, заспокоювали, ласкаво заколисували, надсилали їм добрі сни. І люди засипали. Вони не знали, що їхній сон – справа рук добрих ельфів, адже ельфи не вміли розмовляти людською мовою і були невидимі. Невже ви ніколи про це не чули? Адже вони прилітають до кожного з вас до сих пір і охороняють ваш сон. Давайте пограємо у добрих ельфів. Нехай ті, хто сидить по праву руку від мене, будуть людьми, а ті, хто по ліву – ельфами. А потім ми поміняємося. Готові? Почали. Настала ніч, люди

лягають спати, а добрі ельфи прилітають і заколискують їх». Діти-люди лежать на підлозі і сплять, діти-ельфи – підходять до кожного з них, ніжно гладять, тихо наспівують пісеньки, тріпають волосся і т. д. Потім діти міняються ролями.

Таке невербальне спілкування під час гри знімали захисні бар'єри, зменшували почуття відчуженості, тривожності, формувалася емоційний відгук на партнерів по грі.

Ігри «Ланцюжок слів», «Зламаний телефон» розвивали вміння вербально передавати інформацію.

Гра «Зламаний телефон»

Мета: усвідомлення важливості правильної грамотної мови для спілкування.

Інструкція: Діти сідають в лінію. Перша дитина загадує слово. Завдання – передати це слово ланцюжком як можна швидше, шепочучи на вухо один одному. В кінці гри перший і останній учасник вимовляють перший варіант слова і те, що почув останній. Діти порівнюють наскільки змінився зміст слова. Для розвитку вміння бачити в іншому позитивні риси і виявляти доброзичливість до нього ефективними були ігри «Сонячний зайчик», «Розсміши друга», «Посмішка по колу».

Гра «Сонячний зайчик» Мета: виховувати доброзичливість, розвивати атмосферу тепла.

Інструкція: Ведучий говорить, що він спіймав «сонячного зайчика» і пропонує передати його по колу, щоб кожен міг зігрітись його теплом, і з посмішкою передати його другу. Коли «зайчик» повертається до ведучого, він звертає увагу дітей на те, що «зайчик», зігрітий дітьми, виріс і не вміщається в долонях. «Зайчика» випускають, але кожен ловить частинки його тепла.

Для розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини під час ігрової діяльності формували у них вміння розрізняти та оцінювати власні й чужі емоційні стани, почуття; адекватно сприймати емоції інших, керувати проявами своїх емоцій.

Прикладами таких розвивальних ігор є: «Чарівні окуляри», «Знайди пару», «Закінчи речення» та інші.

Гра «Знайди пару» Мета: закріплювати знання про емоції.

Інструкція: Діти отримують піктограми, до яких вони повинні дібрати зображення дітей із відповідними емоціями на обличчі

Гра «Закінчи речення»

Мета: розвивати вміння аналізувати свої почуття, вербалізувати переживання.

Інструкція: Дітям пропонують закінчити вислови: «Мені буває сумно, коли...», «Мені радісно, якщо...», «Мені буває соромно, коли», «Я сердитий, коли...».

Для розвитку вміння виражати емоції різними способами (жести, міміка, пантоміміка) застосовували ігри типу «Відгадай подарунок», «Передання почуттів».

Гра «Передання почуттів»

Мета: навчити передавати різні емоційні стани невербальними засобами.

Інструкція: Дитині дають завдання передати ланцюжком певне почуття, емоцію за допомогою міміки, жестів, дотиків. Коли діти передадуть його по колу, можна обговорити, що саме було загадано.

Результати констатувального експерименту показали певні труднощі у розумінні емоційного стану інших людей. Невміння зрозуміти чужі емоції, почуття призводять до конфліктних ситуацій, непорозумінь, тому частина ігор були спрямовані на розвиток саме цього вміння: «Дзеркало», «Хвилі».

В інших варіантах ігрових занять старших дошкільників вчили стримувати негативні емоції, уникати конфліктів, розрізняти схвалювану поведінку від асоціальної. Для цього використовували дидактичні ігри: «Оціни вчинок», «Ввічливі слова», ігрові етюди.

Ігровий етюд «Розв'язання проблемних ситуацій» Мета: розвивати вміння знаходити правильне розв'язання проблеми.

Інструкція: Діти стоять у колі. Ведучий по черзі кидає дітям м'яч та запитує про те, як допомогти:

- Маленькій дитині, яка загубила м'яч?
- Мамі, яка дуже втомлена повернулась з роботи?
- Другові, який зламав іграшку?
- Бабусі, яка несе важку сумку?
- Друзям, які посварились?

Для розвитку вмінь дітей спілкуватися та взаємодіяти було проведено ігрові вправи.

Ось, до прикладу, ігрова ситуація «Розіграй ситуацію». Методика проведення: до дітей зверталися з проблемним запитанням, починали сперечатися, виражати сумнів у правильності пропонованих розв'язків.

Мета гри: розвивати вміння старших дошкільників вступати в розмову, виражати власні почуття і переживання, емоційно та змістовно висловлювати свої думки.

Пропонувалися такі ситуації:

1. Два хлопці посварилися – помири їх.

2. Тобі дуже хочеться побавитися іграшкою, що є в одного з дітей твоєї групи – попроси її.
3. Ти дуже сильно образив свого друга – спробуй попросити прощення, помирися з ним.
4. Ти прийшов у нову групу – познайомся з дітьми і розкажи про себе.
5. Діти бавляться в цікаву гру – попроси, щоб вони й тебе прийняли. Що ти робитимеш, якщо вони не захочуть цього зробити?
6. Ти прийшов із прогулянки і хочеш їсти. Що ти скажеш мамі чи бабусі?
7. До тебе прийшли гості – познайом їх із батьками, покажи свою кімнату й іграшки.

Ігри для формування вміння дітей безконфліктно взаємодіяти з однолітками та розв'язувати конфліктні ситуації:

Гра «Липучка»

Мета: розвиток вміння взаємодіяти з однолітками, формування єдності групи.

Інструкція: Діти бігають по кімнаті. Двоє дітей, тримаючись за руки, намагаються спіймати інших. При цьому промовляють: «Я липучкаприставучка, хочу я тебе спіймать». Кожна зловлена дитина приєднується до «липучки». Потім знову разом ловлять дітей. Коли всі діти стануть «липучками», вони танцюють в колі.

Ефективною передумовою взаємодії, співробітництва є здатність відчувати іншого, почуття спільноти. Тому зміст ігор зосереджував увагу на партнерові, його почуттях, зовнішності, настроях, вчинках. Такі вміння розвивались в ході гри «Спільне коло».

Гра «Спільне коло»

Мета: вміння встановлювати контакт з партнером, формування позитивного настрою в групі.

Інструкція: Вихователь збирає дітей навколо себе. «Давайте зараз сядемо на підлогу, але так, щоб кожен з вас бачив всіх інших і мене, і щоб я могла бачити кожного з вас» (єдиним вірним рішенням тут є коло). Коли діти сідають у коло, дорослий каже: «А тепер, щоб переконатися, що ніхто не сховався і я бачу всіх і всі бачать мене, нехай кожен з вас привітається очима з усіма по колу. Я почну перша, коли я привітаюсь з усіма, почне вітатися мій сусід» (дорослий заглядає в очі кожній дитині по колу і злегка киває головою, коли він привітався з усіма дітьми, він торкається до плеча свого сусіда, пропонуючи йому привітатися з дітьми).

Ігри, для спілкування дітей за допомогою жестів, умовних сигналів, міміки:

Гра «Спілкування без слів»

Мета: розвивати почуття доброзичливості.

Інструкція: Учасники об'єднуються у пари. Спочатку пари ходять кімнатою, за сигналом зупиняються, вітаються одне з одним за допомогою рук, кладуть руки на плечі одне одному, дивляться в очі партнерові, посміхаються, прощаються.

Гра «Мімічна гімнастика» Мета: тренувати виразну міміку.

Інструкція: Дітям пропонують виконати низку вправ для мімічних м'язів. Наморщити лоба, підняти брови (подив). Розслабитися, звести брови, насупити їх (сердитість). Розслабитися. Повністю розслабити брови, «закотити очі» (байдужість). Розширити очі, відкрити рота (страх). Розслабитись, усміхнутись (радість).

Ігри, для розвитку комунікативних вмінь дітей: Гра «Ввічливі слова»

Мета: розвивати повагу у спілкуванні, формування звички використовувати ввічливі слова.

Інструкція: Гра проводиться з м'ячем в колі. Діти кидають один одному м'яч, говорячи ввічливі слова. Потім вправа ускладнюється: треба називати лише слова привітання, вдячності, вибачення, прощання.

Вчили конструювати текст для іншого (розвиток вміння точно і лаконічно висловлювати свої думки). Прикладом таких ігор можуть бути

«Телевізор», «Що було б якби я ...», «Чарівний магазин».

Гра «Що було б, як би я...» Мета: вчити конструювати текст, переробляти інформацію.

Інструкція: Діти сідають в коло. Ведучий говорить: «Діти, уявіть, що ви зустріли чарівницю, яка може перетворити вас на будь-кого, але ви повинні пояснити свій вибір».

Семінар для вихователів ЗДО на тему «Творча гра як засіб засіб спрямованої соціалізації дітей старшого дошкільного віку»

Мета: з'ясувати умови розвитку комунікативної культури педагогів дошкільних закладів; ознайомити вихователів із базовими положеннями теорії спілкування; формувати у них навички ефективної взаємодії; розвивати соціально-комунікативні вміння працівників ЗДО за допомогою ігрових методів; формувати професійні вміння вихователів щодо використання ефективних підходів для розвитку соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Хід семінару

Привітання. Повідомлення теми, плану та правил роботи.

Шановні колеги! Усі ми знаємо, що особистість формується і функціонує в постійній взаємодії з іншими людьми. Одним із важливих механізмів цієї взаємодії постає спілкування, або комунікація.

Теоретична частина. Аналіз комунікативних потреб особистості, розгляд власне процесу спілкування як взаємодії, реалізації особливого типу відносин, а саме суб'єкт-суб'єктних, – предмет дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних філософів, педагогів, психологів, мовознавців різних поколінь. На основі деяких теоретичних положень А. Богуш, Л. Виготського, Р. Стеркіної, З. Плохій, О. Сухомлинської увиразнюється

система роботи з розвитку соціально-комунікативної компетенції: положення про особистісно орієнтований та діяльнісний підходи до формування особистості дитини (А. Богуш, З. Плохій, О. Сухомлинська); формування особистості дитини у співпраці (Л. Виготський); елементарне прогнозування вчинків оцінка своїх дій (Р. Стеркіна); А. Богуш аналізує комунікативну компетеність дошкільника у контексті культури мовленнєвого спілкування, формування якої передбачає розв'язання таких завдань: 1) розвиток комунікативних здібностей дітей відповідно до кожного вікового періоду (емоційне спілкування з дорослими, з однолітками, зі співрозмовником); 2) засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету; 3) формування культури мовлення; 4) формування культури спілкування.

Світ дитинства у ХХІ ст. закономірно відображає ті динамічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві. Це, з одного боку, надає дитині нові можливості, а з іншого – робить її ще більш уразливою і психологічно незахищеною. Тому вимоги до професіоналізму педагогів, які працюють у дошкільних освітніх установах, зростають. Ефективність і водночас безпека освітнього середовища дошкільного закладу значною мірою визначаються професіоналізмом педагога, рівнем його готовності будувати компетентні, психологічно доцільні взаємини з дитиною в контексті виховного й освітнього процесу.

Відомо, що комунікація у професійній діяльності виконує три основні функції: комунікативну (обмін інформацією); інтерактивну (організація взаємодії);

перцептивну (сприйняття і формування образу іншої людини та встановлення взаємодії з нею). Вважається, що критерії розвитку соціальнокомунікативної компетенції мають відповідати переліченим основним функціям і відображати такі вміння: а) вести вербальний і невербальний обмін інформацією; б) проводити діагностування особистих властивостей і якостей співрозмовника; в) виробляти стратегію і тактику і техніку взаємодії з людьми, організовувати спільну діяльність для досягнення певних соціально значущих цілей; г) ідентифікувати себе зі співрозмовником, розуміти, як він сприймається партнером зі спілкування, а емпатійно також ставиться до співрозмовника. Науковці виділяють два взаємопов'язані поняття – «компетенція» і «компетентність». Компетенція – це загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, які придбані шляхом навчання (галузь знань). Компетентністю називають рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певній компетенції (галузі знань) та уможливорює конструктивні дії в умовах, що постійно змінюються.

Визначення комунікації доцільно розглянути в контексті тлумачення терміна «спілкування». Спілкуванням є процес налагодження і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами спільної діяльності. Він включає три компоненти: комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями), соціальну перцепцію (сприйняття та розуміння партнера). Комунікація має місце тоді, коли під час спільної діяльності люди обмінюються різними уявленнями, ідеями, інтересами, почуттями, установками тощо. Усі ці чинники можна розглядати як інформацію, а власне процес обміну нею – як комунікацію. Але комунікація – це не просто рух інформації. Вона не тільки передається, а й формується, уточнюється, розвивається тощо.

Результативність дошкільної системи виховання безпосередньо залежить від рівня соціально-комунікативної компетенції вихователя, його здатності адекватно сприймати, приймати, розуміти і підтримувати дитину, одночасно навчаючи її способів налагодження оптимальної взаємодії з однолітками й дорослими в різних ситуаціях спілкування. Головною умовою підвищення якості дошкільної освіти є наявність професійно підготовлених педагогічних кадрів. З огляду на це необхідно формувати професійну компетенцію вихователя, здатного працювати в умовах особистісно орієнтованої взаємодії, обізнаного з методами і прийомами організації педагогічної роботи з дітьми.

Оскільки вихователь є для дитини дошкільного віку авторитетною особою, він зазвичай відповідальний за налагодження найбільш сприятливих взаємних контактів, з встановлення дружніх відносин у дитячому колективі. Завданням вихователя є розвиток у старшого дошкільника усвідомлення себе суб'єктом спілкування, а також сприйняття однолітків як суб'єктів взаємодії. Іншими словами, саме вихователь покликаний організовувати спеціальну роботу з формування дружніх стосунків у дитячому колективі. Педагогічний такт є одним з головних проявів майстерності педагога. Тактовне ставлення передбачає повагу до особистості дитини, об'єктивну вимогливість до неї, щирість і

доброзичливість. Тактовний педагог завжди знаходить оптимальну міру впливу в кожному окремому випадку, а також обов'язково враховує вікові та індивідуальні особливості дитини.

Чому проблема комплексного підходу до розвитку соціальнокомунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в системі дошкільної освіти сьогодні є актуальною? Наведемо стислий перелік основних причин:

- методи і прийоми роботи з подолання недоліків соціальнокомунікативного розвитку дітей нечіткі, неконкретно представлені в педагогічній літературі;
- педагогами ототожнюються поняття «розвиток мови» і «розвиток комунікативної діяльності»;
- немає системи психолого-педагогічного супроводу дітей з означеної проблеми;
- недостатня обізнаність зі специфікою соціально-комунікативного розвитку дитини в різні періоди життя;
- недостатньо високо оцінюється значення соціальнокомунікативного розвитку дитини;
- дефіцит дитячо-батьківських відносин;
- переважна більшість сімей виховує одну дитину, що спричиняє брак спілкування з однолітками.

Із зазначених аспектів увиразнемо тезу про недооцінювання соціальнокомунікативного розвитку дитини. Адже сьогодні це дійсно важлива проблема, розв'язувати яку слід комплексно, інтегруючи всі напрями освітньо-виховно процесу.

Отже, працюючи із старшими дошкільниками, ми мали на меті розвиток соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Старший дошкільний вік є найбільш відповідальним етапом у розвитку механізмів поведінки та діяльності, у загальному становленні особистості дошкільника. Досягти гармонії відносин між дорослим і дитиною, усвідомити їх особливу цінність головне завдання розвитку соціальнокомунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку. Природно, що для успішної реалізації поставленої нами мети необхідно розв'язати завдання з формування соціально-комунікативної компетенції педагогів.

Завдання:

- 1) виявлення рівня сформованості соціально-комунікативної компетенції;
- 2) підбір теоретичного матеріалу про особливості професійнопедагогічного спілкування;
- 3) систематизація видів розвивальної роботи вихователів, спрямованих на розвиток соціально-комунікативної компетенції у старших дошкільників;
- 4) підвищення мотивації вдосконалення соціально-комунікативних умінь.

У процесі взаємодії з дитиною старшого дошкільного віку соціальнокомунікативна компетенція дорослого виявляється в адекватності використовуваних вербальних і невербальних засобів у різноманітних ситуаціях спілкування; побудові ефективного діалогу з дошкільником; активізації мотивації опанування мовленнєвої і невербальної поведінки та актуалізації потенційних можливостей дитини; успішності транслювання етичних, естетичних, емоційних й пізнавальних еталонів та оптимальних способів взаємодії з однолітками і дорослими; організації підтримки взаємодії, безпечного, здоров'язбережувального середовища спілкування; забезпечення гармонійного розвитку пізнавальної, емоційної, мотиваційної потреб і моральної сфери дитини. Характер комунікативної компетенції вихователя проявляється в індивідуальному стилі спілкування з дітьми дошкільнятами, який відображає певну виховну позицію.

Пропонуємо вам невелику гру. Перед вами – описи шести виховних позицій, а також назви казкових героїв (Карабас-Барабас, Спляча Красуня, Квочка, Снігова Королева, Мері Поппінс), що є втіленням цих позицій. Ваше завдання – визначити власний стиль взаємодії з дітьми та розподілити героїв казок до відповідних педагогічних позицій:

1. Відповідно до зі своєї ролі цей вихователь вимагає лише чіткого і правильного виконання дітьми його настанов. Таке спілкування більше схоже на дресирування, на вишкіл маленьких олов'яних солдатиків. Основою виховання є страх і підпорядкування волі дорослого, що блокує природну активність старших дошкільників. Поведінка дитини, яка відвідує групу з таким вихователем, схожа на пружину, яка зазнає постійного тиску. Діти швидко звикають до сильних стимулів (окрик) і перестають реагувати на спокійний голос.
2. Такий вихователь чітко знає, що правильно, а що ні. Він розумний, але може діяти тільки так, і аж ніяк інакше, тому що вважає такі дії єдиноправильними. У повсякденному спілкуванні, під час поширених побутових конфліктів, такий вихователь вважає все незрозуміле йому однозначно неправильним (як наслідок – відсутність у дітей ініціативності, самостійності, допитливості й емоційності).
3. Байдужа і до дітей, і до довколишнього світу, за фізичної присутності практично відсутня. У групі її не видно й не чути, діти «надані самі собі». Її спілкування з дітьми має абсолютно формальний характер, діти не вміють зайняти себе, у них відсутня потреба в нових відчуттях. Наслідок – діти стають такими ж байдужими до всього, що їх оточує.
4. Турботлива, уважна, завжди тривожиться, всюди вбачає приховану небезпеку, ні на хвилину не залишає дітей без уваги і контролю. Усе розкаже, все покаже, розжує і в рот покладе. У результаті у дітей зникає необхідність діяти самостійно. Невпевненість у своїх силах, низька самооцінка, тривожність, лінь вихованців – ось наслідки такої педагогічної позиції.
5. Красуня, позбавлена любові і прихильності до дітей. Її головне бажання – керувати маленькими Каями. Вона домагається підпорядкування, маніпулюючи почуттями, підміняючи активне природне життя зовні привабливим, але, по суті,

марним гаянням часу. Як наслідок – емоційна байдужість, жорстокість, безініціативність вихованців.

6. Різнобічно розвинена, ерудована, тактовна. Знає потреби дітей. У спілкуванні природна й емоційна, гнучко змінює позиції в різних ситуаціях. Головне – любить дітей! Навчання здійснює настільки природно, що вони цього не помічають, використовуючи гру і проблемні ситуації в повсякденному житті.

Як ви думаєте, яка з перелічених позицій найбільш повно сприяє розвитку емоційної, комунікативної, самостійної особистості дитини і чому? Запропонована класифікація висвітлює особливості основних педагогічних позицій. Важливо, що «чистих» типів темпераменту, «чистих» педагогічних позицій не буває, можна виділити лише здатність до певної з них.

Нами були виокремлені завдання щодо формування соціальнокомунікативних умінь дітей:

- 1) підбір та апробація ігрових завдань щодо визначення рівня соціально-комунікативної компетенції у старших дошкільників;
- 2) визначення основних напрямів педагогічної діяльності з формування соціально-комунікативних умінь у вихованців: сприйняття однолітка як об'єкта, усвідомлення себе суб'єктом спілкування і взаємодії;
- 3) розвиток у дитини здатності сприймати різноманітні комунікативні засоби (візуальні, емоційно-мімічні, жестові, словесні тощо).

Гра відображаючи соціальне життя, істотно впливає на різнобічний розвиток дитини. Ігровий колектив – це своєрідний соціальний організм із певними відносинами співробітництва, відповідними навичками спілкування. Вважаємо, що спостереження за тим, як дитина грається, є найбільш доступним для вихователів і достовірним діагностичним методом визначення рівня її соціально-комунікативних умінь. Саме угрі ефективно виховується вміння жити і діяти спільно, надавати допомогу один одному, формується почуття колективізму, відповідальності за свої дії. Гра розвиває у дитини старшого дошкільного віку здібності до сприйняття різних комунікативних засобів вербального і невербального спілкування. Ігри та вправи на розвиток соціально-комунікативних навичок у старших дошкільників вчать їх співпрацювати, активно слухати, аналізувати інформацію, говорити самому.

Пропонуємо вам гру *«Розмова через скло»* на розвиток умінь використовувати невербальні засоби спілкування – міміку і жести.

Вихователі стають один навпроти одного. Їм потрібно уявити, що між ними товсте скло, яке не пропускає звуку. Одній групі дітей потрібно буде жестами передати якусь інформацію (наприклад, *«Ти забув надіти шапку»*, *«Мені холодно»*, *«Я хочу пити...»*), а іншій групі необхідно вербально відтворити отримане повідомлення.

А тепер проведемо гру на розвиток вербальної комунікації *«Що у скриньці?»*.

Приладдя: скринька, різні предмети. Вихователь ставить на стіл скриньку, всередині якої міститься який-небудь предмет. За допомогою лічилки вибирається ведучий. Він заглядає у скриньку. Інші учасники задають питання

ведучому про колір, форму, призначення предмета, що лежить у скрині. Ведучому треба відповідати на всі питання словами «так» або «ні». Той, хто першим угадає, що лежить у скриньці, стає ведучим. Вихователь кладе у скриньку інший предмет, гра поновлюється.

Таким чином, ми запропонували вам проект моделі комплексної роботи у ДНЗ, яка містить три основні розділи:

- 1) соціально-комунікативна компетентність педагога;
- 2) соціально-комунікативні вміння дітей старшого дошкільного віку;
- 3) партнерство і співпраця із сім'єю.

Розвиток соціально-комунікативної компетенції старших дошкільнят здійснюється в різних видах діяльності – спільної (вихователя і дітей) та самостійної (дітей).

Напрями роботи з дітьми старшого дошкільного віку в умовах ЗДО:

- формування у старших дошкільників умінь співпрацювати на занятті;
- організація сюжетно-рольових, режисерських та комунікативних ігор.

Усі перелічені напрями сприяють активізації співпраці з однолітками, формуванню дружніх стосунків дітей з розвитку їхньої емоційної сфери. Для їх реалізації дуже важливе значення має організація розвивального освітнього середовища і створення умов психологічної комфортності старших дошкільників. З огляду на комплексний підхід до розвитку соціально-комунікативних навичок дітей, не можна забувати про такий важливий аспект, як партнерство і співпраця із сім'єю, що передбачає:

- 1) підвищення батьківської компетентності в розумінні внутрішніх переживань і потреб дитини;
- 2) поліпшення рефлексії взаємин батьків та дитини;
- 3) вироблення нових навичок взаємодії з дитиною, збільшення часу спільного проведення часу батьками і дітьми;
- 4) активізація комунікації в сім'ї.

Перший досвід спілкування дитина отримує саме в сім'ї. І від успішності цієї взаємодії залежить подальший розвиток дитячої особистості. Колективу ДНЗ необхідно тісно співпрацювати з батьками в усіх напрямках: проводити різноманітні консультації, семінари-практикуми, запрошувати батьків гратися разом з дітьми у групі.

Підсумок семінару. Процеси спілкування та взаємовідносин – дуже складні і суперечливі. Ми щодня взаємодіємо один з одним, спілкуємося, часом не замислюючись про те, де і як застосувати певні прийоми, що підвищують ефективність цих процесів. Якщо і замислюємося, не завжди виходить. А це означає, що тема формування соціально-комунікативної компетенції залишається актуальною на всіх етапах становлення особистості (незнання, знання, застосування знань).

Шановні колеги, дякую за увагу й активну участь.